

FRISTADSBYGDEN 2018

GAMMALT OCH NYTT - FRISTADS HEMBYGDSFÖRENING

Invigning av Lövåsens såg.

Foto: Peder Persson

Fristads Hembygdsförening

602 412

INNEHÅLLSFÖRTECKNING 2018

sid

Ordföranden har ordet.	Ann-Britt Boman	3
Verksamhetsberättelse.		4-7
In memoriam Elna Hessel.	Ann-Britt Boman	7
Lövåsen och Mölarp – det första samarbetsreservatet i Skara stift.	Ann-Britt Boman	8-10
Pigga gänget från Skalle.	Olof Stensson	11-18
Kaffekalas på 50-talet.	Zara Buter-Sahlen	19
Tecken eller föräning.	Wiviann Bergsten	19
Anders Petter Artman på världsutställning i Paris 1900.	Wiviann Bergsten	20-21
Soprent!	Hillevi Skoglund	22
Femo-verken – ett välkänt fristadsföretag.	Ann-Britt Boman	23-25
Tre systrar, Hedvig, Agnes och Sigrid Söderholm.	Oscar Söderholm, Ann-Britt Boman	26-27
Sjöblick.	Thorbjörn Svalander	28
Textila förtecken.	Wiviann Bergsten	29
En vängason i Nordamerika.	Oscar Söderholm	30-31
Olyckstillbud i Fristadstrakten.	Olof Rydin	32-36
Fototävling.	Lars-Olof Johansson	38
Bättre brödlös än rådlös.	Birgit Gustafsson	40-41
Miniutställningsåret 2017 på Skogslid.	Folke Thorburn	42
Bilder från verksamheten 2017.		43
Konst och hantverk vid Mölarp.	Anne-Marie Åsbrink	44-45
Slakten Levander.	Ann-Britt Boman	46-48
Nar musika spelte reveljen.	Olle i Grinn	49
Karl Alfred Rignell		49
Gestalter på Fristad Hed.	Ann-Britt Boman	50-51
Fristads Hembygdsförenings program för år 2018.		58
Styrelsen för Fristads Hembygdsförening 2018.		59
Bilder från verksamheten 2017.		60

Sedvanligt Valborgsmässofirande i Stationsparken i Fristad kl. 19.00.
Våreld, körsång och vårtal.

Fristads Hembygdsförening, Svenska Kyrkan, Eumenia,
Fristads Folkhögskola, Musikskolan i Fristad

FRISTADSBYGDEN 2018

Redaktionskommitté: Ann-Britt Boman
Anna Stensson
Wiviann Bergsten
Birgit Gustafsson
Olof Stensson

Ansvarig utgivare: Ann-Britt Boman

Adress: FRISTADSBYGDEN
Fristads Hembygdsförening
c/o Boman, Spireav 5
513 35 Fristad

Utgiven av Fristads Hembygdsförening

Bankgiro 359-1351

Medlemsavgift: 70 kr enskild medlem
100 kr familj

Med detta nummer följer inbetalningskort för medlemsavgiften. Vi hoppas att Du betalar in den så snart Du kan.

Hemsida: www.hembygd.se/fristads-hembygdsforening

e-post: birgitta.fristad@telia.com
svenake.fristad@telia.com

© Fristads Hembygdsförening

ORDFÖRANDEN HAR ORDET

Så har vi lämnat 2017 bakom oss och ser framåt mot ett nytt verksamhetsår. Och verksamhet har vi verkligen haft! De två sista åren har det skett en hel del nere vid Mölarp och också vid hembygdsstugorna.

Söndagen den 3 september var det en strålande höstdag och dags för invigning av det första samarbetsreservatet i Skara stift. Vi gick den nyanlagda kyrkstigen genom den gamla fägatan mot Gingri, lyssnade till ungdomarna i Musik i Fristad, deltog i gudstjänsten och biskop Åke Bonnier knöt ihop rep mellan stiftet och hembygdsföreningen. Så presenterades huvudpersonerna som renoverat sågen och så kördes den i gång. Åkturer med häst och vagn och kolbullar var andra inslag i dagen.

Andra projekt under året har varit grävning och anslutning till kommunens vatten och avlopp och uppförandet av WC, där Västkuststiftelsen varit en samarbetspartner. Fristads Hembygdsförening vill gärna samarbeta åt olika håll, och vi vill tacka dem som under året varit involverade. Finansieringsfrågan har löst sig över förväntan, när det gäller de olika projekten som snart är i hamn. Det har varit många i föreningen som arbetat ideellt och haft mycket kunskap, när det gäller att lösa praktiska problem. Som ett ringa bevis på uppskattning har vi anordnat medarbetarträffar vid ett par tillfällen. Ett stort tack till Er alla!

Antagligen kommer Mölarpsområdet med Lövåsens såg att bli ännu mer välbesökt, och vi tar tacksamt emot idéer om hur det ska bli till glädje för så många som möjligt. Serveringarna i Mölarps kvarn har varit uppskattade. Då kan man också ta del av konst och hantverk eller gå en tipspromenad.

Det finns många olika kommittéer och grupper som arbetar i föreningen, och överallt spelar gemenskapen stor roll. I arbetslaget ser man ett mål och vägen dit innebär att problem måste lösas. Alla bidrar till att öka sammanhållning och trivsel. Det är inte alla förunnat att få uppleva detta. Jag tror att hembygdsrörelsen har en stor uppgift att fylla, när det gäller att skapa sammanhållning och meningsfullhet i våra liv.

Det känns meningsfullt att få vara med i arbetet för att bevara kulturarvet och kunna lämna det vidare till nästa generation. Vi är länkar i en kedja och lever inte bara för oss själva. Kanske vill vi också lämna ett avtryck, se att vi har utträttat något. Då är hembygdsarbetet något för dig. Ta kontakt med någon i styrelsen eller kommittéerna! Välkommen Du också!

Ann-Britt Boman

VERKSAMHETSBERÄTTELSE FÖR FRISTADS HEMBYGDSFÖRENING 2017

Till föreningen har under året inbetalats 716 medlemsavgifter.

Styrelsen har haft följande sammansättning:

Ann-Britt Boman, ordförande
Sven-Åke Johansson, vice ordförande
Göran Bördin, kassör
Marita Bornefalk, sekreterare
Britt-Marie Johansson, vice sekreterare
Maj Börjesson
Jennie Gahnström
Sune Fridén
Lars-Olof Johansson
Björn Samuelsson
Jan-Olof Johansson, suppleant

Revisorer:

Tomas Brissman
Siw Gustavsson
Stig Hjortvall, suppleant

Kommitté för Mölarps kvarn, Klockarebolet och Ekalyckan:

Hans Andersson, sammankallande
Sune Fridén, sammankallande
Alf-Rune Sandberg
Peter Lindström
Nils Karlsson
Kent Andersson
Östen Börjesson
Bertil Svensson
Jan-Olof Johansson
Olof Stensson
Lars-Erik Larsson
Anne-Marie Åsbrink
Kjell Fridén
Roger Andreasson
Stig Fridén
Lars Larsson
Hans Råberg
Anders Persson
Lars-Olof Johansson
Arne Grandin
Leif Asp
Håkan Magnusson
Marita Bornefalk, styrelserepresentant
Lars-Olof Johansson, styrelserepresentant

Redaktionskommitté:

Birgit Gustafsson, sammankallande
Ann-Britt Boman
Wiviann Bergsten
Olof Stensson
Anna Stensson

Lellemartenkommitté:

Maj Börjesson, sammankallande
Britt-Marie Törngren

Kaffekommitté:

Karina Ek, sammankallande
Gunilla Persson, sammankallande
Ingrid Arvidsson
Britt-Marie Törngren
Margareta Andersson
Birgitta Bergstrand
Anita Andreasson
Siv Samuelsson
Agneta Andersson
Ann-Britt Persson
Maria Standar
Lisbeth Allard
Lena Wiksén
Kerstin Sandberg
Inger Riley
Gertrud Johnsson

Arkivkommitté

Ann-Britt Boman
Marita Bornefalk
Sven-Åke Johansson
Olof Rydin
Mayvor Råberg

Ombud vid distriktsmöten

Ann-Britt Boman
Wiviann Bergsten
Göran Bördin
Britt-Marie Törngren

Valberedning:

Tomas Brissman, sammankallande
Olof Stensson
Bo Lindvert

Årsavgift:

Enskild medlem	70 kronor
Familj	100 kronor

Styrelsen har haft nio protokollförda sammanträden, den 11 januari, den 2 februari, den 21 februari (konstituerande möte), den 15 mars, den 10 april, den 3 maj, den 9 augusti, den 4 oktober och den 6 november.

***Verksamhetsåret** inleddes traditionsenligt med Lellemartenträff onsdag den 11 januari för alla trogna medarbetare. Birgit Gustafsson, Wiviann Bergsten och Ann-Britt Boman försökte förmedla vad gamla föremål kan berätta. De ca 50 deltagarna bjöds på kaffe och smörgåstårter.

***Den 21 februari** var det årsmöte i Folkhögskolans högtidssal med bildvisning av arbetet med renoveringen med Lövsåsens såg. Arbetsgruppen berättade om renoveringen och årsmötet framförde sin uppskattning för de gjorda insatserna. Årsmötet var välbesökt, ca 70 personer.

***Annandag påsk den 17 april** var det ett stort evenemang vid Mölarps kvarn, då Bollarännet gick av stapeln. Fristads Golf, Sparsörs AIK och Fristads Hembygdsförening samarbetade om detta. Numrerade lotter hade sålts av idrottsföreningarna och bollar med samma nummer som lotterna släpptes i Viskan. Numren på de bollar som kom först blev vinnande nummer. Fristads Hembygdsförening ordnade tipspromenad och stod för serveringen. Många hundra personer hade kommit till Mölarp, så trängseln var stor.

***Söndagen den 23 april** var det fagning av Asklandaången tillsammans med Fristads Naturskyddsförening.

***Valborgsmässoafton den 30 april** var det sedvanligt firande på Skogslid, där Hembygdsföreningen bjöd på kaffe, och senare blev det sång, tal och Valborgsmässoeld i Stationsparken.

***Söndagen den 7 maj** firades Kulturstigens 20-årsjubileum. Vi samlades vid Minnesstenen på Fristads Folkhögskola, där Sten Björkman och Ann-Britt Boman i dialogform berättade om Fristads Hed och Älvsborgs regemente. Vidare spelades regementsmusik från Heden. Så blev det vandring på Kulturstigen, och vid rastplatsen serverades förfriskningar. Marita Bornefalk berättade om Galgbacken.

***Söndagen den 21 maj** var det dags för Mölarpsdagen, som i år ingick i Fristadsdagarna med firande både lördag och söndag. Borås Spelmans-

lag spelade, och det var serveringar med bl.a. kollar. Lövsåsens sågverk visades, och där fanns också ett bildspel om sågens renovering.

Vid sågen visades gamla amerikanska veteranbilar. På Mölarps ö kunde barnen göra barkbåtar och visselpipor, och det fanns tillfälle till ridning. Hantverk visades i form av träsnideri, guld- och silversmide och betonggjutning. Fristads Naturskyddsförening stod för tipspromenaden och sålde fågelholkar. Kvarnen var i gång, och mjölet tog snabbt slut.

***Tisdagen den 6 juni** firade vi nationaldagen vid Mölarps kvarn. Det var kaffeservering med nationaldagsbakelse, Fristads Underhållningsorkester underhöll med musik, och Sven Windahl höll tal med anknytning till sin uppväxt i Fristad. Arrangemanget var relativt välbesökt och gynnades av vackert väder.

***Onsdagen den 13 juni** var det kvällsutflykt till Färgatorpet i Rångedala, där vi bjöds på kaffe och våfflor. Vi fick också ta del av torpets historia genom representanter för föreningen Färgatorpets Vänner.

***Söndagen den 18 juni** var det kaffe och våfflor i stugorna liksom den 9 och 23 juli. I Mölarps kvarn har det varit kaffeservering de första söndagarna i juli och augusti och andra söndagen i september. Det har serverats kaffe och våfflor och i september hembakat bröd och pajer. Vid serveringarna och även den 6 juni har det varit utställningar och försäljning av konsthantverk. Ann-Marie Åsbrink har organiserat det hela.

***Lördagen den 5 augusti** hade vi slåtter på Asklandaången tillsammans med FNF. Ett 10-tal personer deltog. Söndagen den 13 augusti var det friluftsgudstjänst vid Mölarp med Svenska kyrkan, och efteråt bjöd FHF på kyrkkaffe.

***Lördagen den 18 augusti** företogs årets resa, som i år gick mot nordöst till området vid Göta kanal. Vårt kaffe drack vi i Kopparebolet i Lugnås. Resan gick vidare till Norrkvarn, en restaurerad kvarn vid kanalen. Där fick vi en intressant guidning om Göta kanal och dess historia, och därefter åt vi lunch där. Resan gick vidare till Hamnmagasinet i Lyrestad, där representanter för Lyrestads Hembygdsförening visade de omfattande samlingarna och serverade kaffe och smörgåsar. Vi kunde också besöka "Mercedesladan",

ett bilmuseum. Efter ett kort besök i Sjötorp åkte vi hemåt. Till resan hade 60 personer anmält sig, men deltagarantalet stannade vid 45 personer.

***Torsdagen den 24 augusti** hade vi tillsammans med Svenska kyrkan en dramatiserad kyrkogårdsvandring. Vi försökte gestalta Fristad Heds historia med den siste rusthållaren Anders Eriksson i Långjum, kaptenen Martin Williamsson på Paradis, marketenterskan Johanna Andreasdotter på Johannelund, trumslagaren Johan Blomgren, prostén Elis Sundler och Ida på Hotellet. Efteråt serverades svagdricka, och vi hade en kortare vandring på kyrkogården. Det blev en bra gemenskap hos oss i dramagruppen, och vi planerar att fortsätta nästa år.

***Söndagen den 3 september** var det dags för årets stora begivenhet, invigningen av det första samarbetsreservatet i Skara stift, där Lövåsens sågverk ingår. Dagen började med en vandring på den nyanlagda kyrkstigen kl. 11.00. Stigen går genom den välbevarade fågatan från Fristads kyrkby mot utskogen vid gränsen till Gingri. Under vandringen guidades deltagarna av Karin Persson, Ann-Britt Boman och Hjalmar Sandberg. Kl. 14.00 underhöll Musik i Fristad, under Ulf Holmestrands ledning och kl. 15.00 var det friluftsgudstjänst med predikan av biskop Åke Bonnier. I gudstjänsten medverkade också Lena Maria Floberg Annette Gustafsson och Per Lundin på fiol. Annika Ehn och Tomas Johansson från Borås Spelmanslag medverkade med musik på nyckelharpa. Efter gudstjänsten vidtog invigningsceremonin. Stiftsjägmästare Gert Adolfsson berättade om reservatets tillkomst, och biskop Åke Bonnier knöt ihop ett rep mellan stiftet representerat av stiftsjägmästaren och Fristads Hembygdsförening med ordföranden Ann-Britt Boman. Så kom sågens grundare P. G. Andersson på Lövås och berättade tillsammans med makan Karolina om sågens tillkomst. Det var Olof Stensson och Ann-Britt Boman som gestaltade dessa. Vice ordf. i FHF Sven-Åke Johansson berättade om renoveringen och presenterade arbetslaget, och så kom det stora ögonblicket, då biskopen drog i spaken och sågen kördes i gång. Under dagen var det servering av kolbullar och smörgåsar. Alf Karlsson i Härna körde med häst och vagn, och man fick åka med. Han körde också fram stockar till sågen. Dagen avslutades med en måltid i Mölarps kvarn för dem som arbetat med sågen, för sponsorer och representanter för Skara stift.

***Tisdagen den 19 – torsdagen den 21 september** anordnades i Derome en kurs i sågning på ramsåg, och fem av deltagarna i Lövåsengruppen deltog. Kursen gav både kunskaper och kontakter. Den leddes av ramsågsexperten Bengt Spade, som senare också har besökt sågen.

***Söndagen den 24 september** var det samling vid skolmuséet för att fira 175-årsminnet av folkskolans tillkomst. Marita Bornefalk ledde ett studiebesök i Gula skolan, och sedan var det servering i Prästgården, Ann-Britt Boman berättade om skolans framväxt i Fristad, och därefter var det fritt fram för skolminnen. Dagen avslutades med ett besök på skolmuséet i prästgårdsflygeln.

***Lördagen den 21 oktober** hade vi en fest för våra medarbetare i Mölarps kvarn. Först bjöds på kaffe och tårta och därefter på mat. Vi visade filmen från invigningen av reservatet, Bertil Svensson underhöll med musik och vi sjöng tillsammans. Filmen hade producerats av Per-Olof Svensson i Dalsjöfors.

***Lördagen den 10 november** var det en samling i Kyrkans Hus med underhållning av Eva och Ingvar samt servering av mat. Ett 40-tal personer deltog.

***Lördagen den 2 december** var det dags för Lellemarten, som är ryggraden i föreningens ekonomi. Dagen gynnades av vackert vinterväder. Vi hade många besökare och allt gick åt. De sista lingonriskransarna såldes på julmarknaden i Ramnaparken i Borås. Vi tackar alla medverkande för deras stora insatser.

***Mölarps kvarn har speciellt under sommarhalvåret** besökts av föreningar och grupper, och då har det ofta varit kaffeservering. En bussresgrupp med 50 deltagare från Aktiva Seniorer fick kaffe och guidning i Mölarps kvarn den 19 april. Vidare har Skogsbygdens Hembygdsförening besökt oss liksom Borås Hembygdsförening och en vandringsgrupp på 20 personer.

***Miniutställningar har anordnats utanför Skogslids restaurang.** Det har varit en ny utställning varje månad. Tack alla medverkande!!

***Birgit Gustafsson, Wiviann Bergsten och Ann-Britt Boman** har visat hembygdsstugorna och skolmuséet för skolbarn och också visat Folkhögskolans museum. Även Realgymnasiets

naturbrukslinje i Borås har varit på museet och fått veta en del om jordbruk förr i tiden.

***Hembygdsstugan Ekalyckan** har fått nytt tegeltak under året och mycket arbete läggs ner på att hålla området kring stugorna i fint skick. En trädgårdsgrupp har bildats.

***Det stora arbetet under året har varit renoveringen av Lövåsens såg.** Hembygdsföreningen beviljades 50.000 kronor av Länsstyrelsens byggnadsvårdsenhet samt 10.000 för anlitande av antikvarisk expert. Vidare har vi fått 90.000 kronor av Riksantikvarieämbetet. Det som många trodde var omöjligt har blivit verklighet och de som utförde det har all anledning att vara stolta. Vi har också fått hjälp med sponsring av material och tjänster liksom med penninggåvor.

***Under året har vi också fått 175.000 kronor i lokala utvecklingsmedel** från Borås Stad för att ansluta Mölarps kvarn till kommunens vatten- och avloppsnät. Västkuststiftelsen bistår också med medel, så att vi har kunnat uppföra ett WC. Stort tack till alla som medverkat!

***Marita Bornefalk** är ansvarig för föreningens hemsida med adressen www.hembygd.se/fristads-hembygdsforening/.

***Sven-Åke Johansson med flera medlemmar** arbetar med att lägga in material i Bygdeband.

Avslutningsvis vill Fristads Hembygdsförening framföra ett varmt tack till alla medarbetare och medlemmar, som under år 2017 gynnat vår verksamhet. Vår uppgift är att sprida kunskap om och intresse för vår hembygd och skapa goda förutsättningar för dess invånare att känna sig hemma här. I detta arbete hälsas alla intresserade välkomna.

Fristad i januari 2018

Ann-Britt Boman
Ordförande

Sven-Åke Johansson
Vice ordförande

IN MEMORIAM ELSA HESSEL

Fristad har varit känt för Fristad Hed och för folkhögskolan. När Älvsborgs regemente lämnade Fristad hed 1914, flyttade snart Älvsborgs Läns Folkhögskola in och har funnits där sedan 1923. Många lärare och rektorer har kommit och gått, men en av trotjänarna var Elsa Hessel, som nu lämnat oss 98 år gammal. Hon var lärare på folkhögskolan 1946 - 1977 och rektor 1978 - 1985, alltså sammanlagt nästan 40 år. Hon var en uppskattad lärare och kom ihåg sina elever, vilket märktes vid elevförbundsfester och jubiléer. Hon berättade ofta om sin första tjänstgöring vid folkhögskolan. Kvoten för kvinnliga lärare var redan fylld - det skulle finnas en kvinnlig lärare - men hon fick den aktuella tjänsten, för man kunde inte få tag på någon manlig lärare.

Under sin tid i Fristad deltog hon i det kommunala livet och var ledamot av kommunfullmäktige 1958 - 1973. Hon var också med i skolstyrelsen och dess vice ordförande 1971 - 1973. I föreningslivet deltog hon i arbetet i Fristad-Gingri Röda Kors- krets och i Fristads Hembygdsförening. I hembygdsföreningen var hon en uppskattad medarbetare i redaktionen för Fristadsbygden 1989 - 2003. Där skrev hon bl.a. om emigration, som var temat år 1990 och Fristad Hed, som var 1992 års tema. Hon var en god skribent, och litteratur var hennes stora intresse. Från år 1987 var hon med i studiekommittén inom hembygdsföreningen, och hade länge en studiecirkel i litteratur, bl. a om "Västergötland i litteraturen".

Litteraturintresset behöll Elsa Hessel hela livet och hennes licentiatavhandling handlade om Eyvind Johnson. Hon var medlem av fyra olika litterära sällskap, förutom om Eyvind Johnson även Harry Martinson, Hjalmar Gullberg och Nils Ferlin. I sin ungdom hade hon arbetat på redaktionen för GHT, Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning, något som troligen gav impulser för livet. Intresserad av samhällsfrågor prenumererade hon långt upp i åren på tre dagstidningar och läste dem. Hon var i ordets bästa mening humanist och berättar själv, att hennes ledstjärna var, att människan är viktigare än saken. I denna anda grundade hon besöks tjänsten i Fristad, som vuxit till en uppskattad besöksverksamhet för äldre.

Vi minns med tacksamhet Elsa Hessels stora insatser för vår bygd under ett långt liv.

För Fristads Hembygdsförening

Ann-Britt Boman

LÖVÅSEN OCH MÖLARP – DET FÖRSTA SAMARBETS- RESERVATET I SKARA STIFT

Den 3 september 2017 var det stor fest vid Mölarp. Det första samarbetsreservatet i Skara stift skulle invigas av biskop Åke Bonnier. Det var en vacker höstdag, träden hade börjat få lite höstfärger. Dagen hade föregåtts av långa förberedelser, och den stora frågan var: Skulle sågen gå igång och den första stocken på länge kunna sågas? Och skulle allt gå i lås?

Dagen började kl. 11.00 med en vandring på den nyss iordningställda kyrkstigen. Tony Larsson från Skara stift med medhjälpare hade röjt den gamla fägatan och stigen vidare mot kyrkan i Fristad. Fristads gamla kyrkby hade utägor bort mot gränsen till Gingri, där boskapen betade under sommaren. Djuren från gårdarna samlades ihop på fätån nedanför Sölebo och Lövås och drevs på fägatan ut mot skogen av vallpojkar och vallflickor. På båda sidor om gatan finns stenmurar. På utskogen anlades sedan torp, t.ex. Hagalund, där Karolina på Lövås bodde med sonen August och hushållerska. Senare bodde där skriftställaren Karl Nilsson med hustru. Stigen fortsätter i skogen parallellt med landsvägen till Gingri, korsar vägen och går genom hästhagen mot Fristad kyrka. Den är uppmärkt och försedd med självstängande grindar.

På invigningsdagen gick vi dock mot Kröklings kvarn och genom skogen ut mot flintåkern och hällkistan Kungagraven och tillbaka till Mölarp. Karin Persson från Fristads Naturskyddsförening och Hjalmar Sandberg med guideutbildning och jag turades om att berätta. Fägatan speglar den gamla kulturmiljön och det finns också intressanta träd och växter. Per-Olof Svensson från Dalsjöfors filmade flitigt, och hans ansträngningar under invigningsdagen resulterade i en 45 minuter lång intressant och variationsrik film.

Vid Mölarp hade många människor börjat samlas. Alf Karlsson från Härna körde runt området med häst och vagn och många passade på att få en åktur i Alfs sällskap. I sågen visades ett bildspel om sågen och renoveringen och arbetslaget berättade och visade runt. Kent

Andersson, "Kitas", stekte kolbullar, som hade strykande åtgång som alltid. I kvarnen serverades smörgåsar och kaffe och kakor, och hela serveringskommittén var i arbete. Musikanter från "Musik i Fristad" började anlända, och vid två-tiden började programmet med en konsert under ledning av Ulf Holmestrand. Efter Fristad-marschen som avslutning ville en representant för Lions gratulera. Ute på den lilla ön bakom sågen stod en nytillverkad bänk med bord, och den överlämnades högtidligt. På ön finns många lämningar av tidigare byggnader, och vacker natur. Ön avgränsas av rännen bakom sågen, där vattenhjulet tidigare fanns. Över rännen finns en vacker bro, som Tony m.fl. har byggt. De har även satt upp en väl utformad stor skylt med information om historia, renovering, sponsorer och arbetslag, där Sven-Åke Johansson stått för utformningen. Framför sågen har ett område röjts upp, och där skulle invigningsprogrammet äga rum.

Sågning. Foto: Sven-Åke Johansson.

Tomas Johansson och Annika Ehn från Borås spelmanslag iklädda folkdräkter spelade musik på nyckelharpa, och så var det dags för gudstjänsten. Biskop Åke Bonnier och hans hustru Kristina hade anlänt och lät sig väl smaka av kolbullarna. Från Skara stift kom också stiftsjägmästare Gert Adolfsson och fastighetsansvarig Kim Wennberg m.fl., allt som allt ett tiotal personer.

Gudstjänsten började kl. 15.00 och leddes av Lena Maria Floberg. Annette Gustafsson och

BILDER FRÅN LÖVÅSENS SÅG:

Annika Ehn och Tomas Johansson. Foto: Peder Persson.

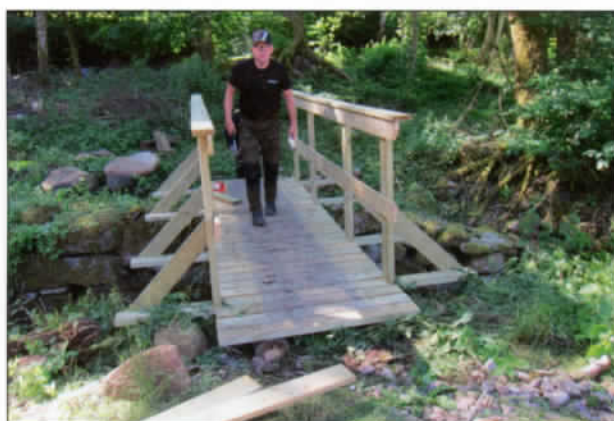
Gudstjänst med biskopen. Foto: Peder Persson.

Arbetslaget fr v: Leif Lorén, Hans Råberg, Sune Fridén, Börje Andersson, Sven-Åke Johansson, Lennart Blixt, Björn Samuelsson och Lars-Olof Johansson. Foto: Peder Persson.

P.G. Andersson och Karolina. Foto: Peder Persson.

Bron till ön bakom sågen med Tony Larsson från Skara stift. Foto: Sven-Åke Johansson.

Trappan vid sågen. Sven Karlsson, Kent Andersson och Leif Lorén. Foto: Sven-Åke Johansson.

Stocken sågas, Leif Lorén och Björn Samuelsson. Foto: Sven-Åke Johansson.

Alf i Härna. Foto: Sven-Åke Johansson.

Per Lundin stod för musiken och biskop Bonnier predikade. Därefter var det dags för själva invigningen. Stiftsjägmästare Gert Adolfsson berättade om tankarna bakom stiftsreservatet och arbetet med det. Det har varit en hel del möten mellan stiftet och hembygdsföreningen, innan man kunde börja, men problem som dykt upp kunde lösas med gemensamma ansträngningar. Ett arrendekontrakt på marken har upprättats, men hembygdsföreningen har fått Lövsåsens såg som gåva av Sven-Arne Johansson och äger den liksom en tomt i närheten. Samarbetsreservatet är en del i stiftets strävan att förvalta tillgångar, så att de kommer så många som möjligt till del. Som en symbolik för samarbetet höll Gert Adolfsson som representant för stiftet och Ann-Britt Boman som representant för hembygdsföreningen i var sin ända av ett specialtillverkat rep, och biskop Bonnier knöt ihop ändarna med en riktig knut.

Så kom mannen bakom sågen, P.G. Andersson på Lövsås, gestaltad av Olof Stensson, och hans hustru Karolina från Sölebo, gestaltad av Ann-Britt Boman. De berättade om sitt liv på Lövsås och hur Karolina alltid ville vara bondmora i schalet, även om de byggt traktens finaste hus. Så kom Alf i Härna med stocklasset, och nu var det dags att köra i gång sågen. Sven-Åke Johansson presenterade arbetslaget och arbetet med renoveringen. Biskopen drog i spaken och sågen rullade i gång. Stocken var stor men sågen fungerade, även om det var med viss möda.

Inge Pettersson från Borås Hembygds-krets gratulerade med ett äppleträd, som sedan planterades vid sågen. Efter invigningen var det dags för en samling i kvarnen för dem som arbetat med sågen, biskopsparet, stiftsrepresentanter och sponsorer. Det bjöds på potatissallad, rostbiff och skinka samt kaffe och hembakad tårta. Då hade invigningen pågått hela dagen Se, det var en riktig fest, det!

Ann-Britt Boman

BILDER FRÅN LÖVÅSENS SÅG:

Repet knyts ihop. Foto: Sven-Åke Johansson.

Leif Lorén, Börje Andersson och Björn Samuelsson tar bort drivaxeln för renovering. Foto: Sven-Åke Johansson.

Björn Samuelsson svetsar. Foto: Sven-Åke Johansson.

Dikesgrävning för vatten och avlopp vid Mölarp. Foto: Sven-Åke Johansson.

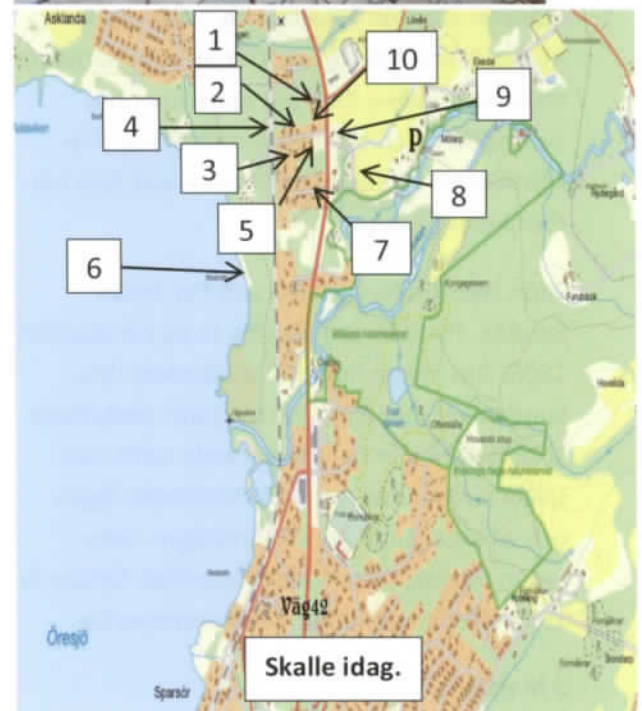
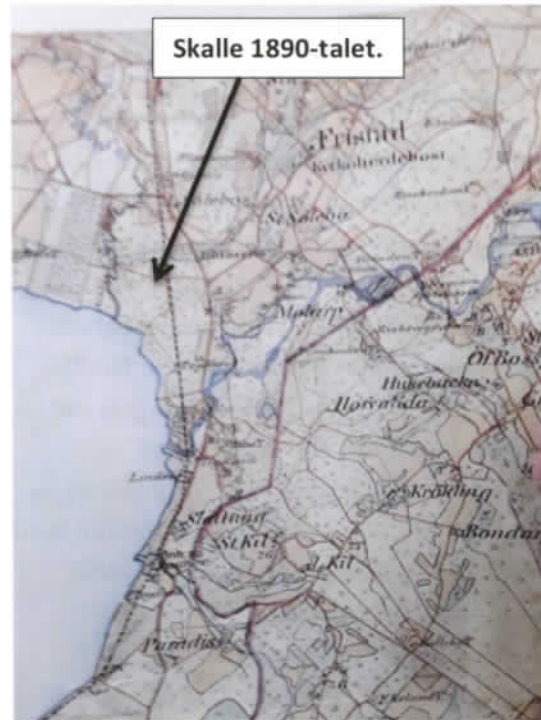
Pigga gänget från Skalle.

"Ha I tänkt på go vänner, va tia går fort. I alla fall töcker ja dä"! För mig känns det precis som det var igår, som jag lade ifrån mig pennan efter att mina små artiklar 2017 var färdigställda. Nu har det redan gått ett år och det är dags igen. Det brukar sägas att de flesta blir både klokare, förståndigare och mer fingerfärdiga med pennan efter att ha skrivit några artiklar. Det får stå för dem. I mitt fall är det samma vända som tidigare år, då man sätter sig framför datorn i ett antal veckor utan att kunna skriva ett enda ord. Men nu är jag igång. Blir det något vettigt resultat? Ja, inte vet jag, och inte ni heller. Själv har jag precis börjat skriva, och ni, kära läsare, har just börjat läsandet av artikeln. Slutsatsen måste, både för er och för mig, bli att "vi få la vänta och se".

Som framgår av överskriften förstår ni, att det denna gång, kommer att handla om Skalle, och om oss som var barn och lekkamrater under 1950- och en bit in på 1960- talet. Vi "Skalleonga" har, vid ett par tillfällen under året 2017, träffats i Mölarps kvarn, där vi talat om Skalle som område, om där vi bodde, med dess historia och om en förfärlig mängd minnen som vi har gemensamt. Skulle jag, i denna artikel, återge allt vad som sades och berättades, skulle hela Fristadsbygden 2018 bli full med detta material. Jag lovar er att så blir det inte, utan bara ett axplock och en resumé av materialet. "Undrar I vecka dessa Skalleonga ä? Dä får I vänta mä te I ha läst det hela, för nu börjar stöcket".

För er som till äventyrs inte riktigt vet vilket område jag syftar på, finns nedan två kartbilder över området. Den ena är från slutet av 1800-talet, och den andra visar hur området ser ut 2017. Min personliga uppfattning, för vad som är Skalle, kan beskrivas som området mellan R 42:an och Öresjö, med bron över Viskan (s.k. Öre bron)

och vägen ner till Skalle badplats i syd-nordlig riktning. När jag försökte "hyvla på Skalleonga" denna kartbild, protesterade några av "onga" och ville ha med några fastigheter på den östra sidan av 42:an, och så fick det bli. Till dessa fastigheter återkommer jag

senare. Om man granskar 1890-talets karta finner man inga fastigheter i Skalleområdet på den västra sidan om vägen (nuvarande R 42:an),

medan man på dagens karta ser de fastigheter som var "Skalleongas" barndomshem. Min ambition är att siffran på rubriken i texten är kopplad till samma siffra på kartan, och till vilka fastigheter berättelserna är knutna. "Ha I begrepet det hela så ja kan fortsätta mä skrivnet"?

1 Furubacken Sölebo Stora 1: 37.

I denna fastighet (nr 1 på kartan) bodde i början av 1950-talet Anna Sundén. Anna hade flera barn, varav ett par av hennes barnbarn är s.k. "Skalleonga" och är en del av denna berättelse. Anna avled 1958, och fastigheten övertogs av hennes dotter Lilly med familj. Lilly var gift med Hans Sahlén, som dels var byggmästare, samt återförsäljare av Hultsfredshus. "Ja skulle tro att då ä många av er, kära läsare, som seter i ena stöva som Hans har sålt te er". Lilly och Hans har en dotter som heter Zara, som numera bor i Nederländerna och bidrar med artiklar till Fristadsbygdens årsskrifter. Zara är några år äldre än vi andra "Skalleonga", och slipper därför denna belastning. Det är, som barnbarn till Anna Sundén, Zara har kunskaper om Furubacken och om sina morförelldrar. Här kommer en sammanfattning om vad Zara har förmedlat till mig.

Zaras morförelldrar, Anna och Per Johan Sundén, flyttade som nygifta in på Furubacken 1906. Om någon bott på Furubacken före Sundén vet inte Zara. På den tiden omfattade Sölebo 1:37 inte bara nuvarande tomt runt själva huset, utan även där Majängen ligger och all areal ända ner till järnvägen. Som redan nämnts ovan flyttade familjen Sahlén in 1958 efter en genomgripande renovering.

2 Majsäter.

Denna fastighet uppfördes 1943, som en avstyckning från Furubacken 1:37, av Astrid och John Juliusson. Deras dotter Margareta har givit mig en del uppgifter om de summor

Astrid och John fick betala för uppförandet av Majsäter. Håll till godo! Kostnader för tomten, 1470: -. Huset levererades som s.k. monteringsfärdigt från Svenska Trähus till en kostnad av 4250: -. Byggentreprenören kostade 3600: -. Totalt alltså 9320: -. "Tror I dä va durt"? Astrid var också dotter till Anna och Per Johan Sundén på Furubacken. Astrid och Johns dotter, Margareta, platsar verkligen inom begreppet "Skalleonga". Margareta och undertecknad är årsbarn, och födda 1945. Självklart har det inneburit att vi båda, tillsammans med min syster Ingrid, har många barndomsminnen gemensamt. Minnena blir inte mindre av att Margaretas mamma Astrid, under många år var hemma hos oss på Majängen och under arbetsveckorna hjälpte mina föräldrar med hushållsarbetet. Margareta var alltid med sin mamma vid dessa tillfällen. "I, kära läsare, behöver inte tröttna mä läsandet, för nu tror I att ja sa skriva om samme sak sôm för nöra år sen. Men se där har I fel, ja sa hōppa över de hära berättelsera. Så I kan gött fortsatt å läsa hela stöcket"!

Bredvid Majsäter hade Hans Sahlén ett virkesupplag för sin byggfirma. Detta "upplag" passade oss "Skalleonga" alldeles utmärkt för de kojor som vi byggde i omgivningarna. En och annan bräda, och glaserad tegelsten, försvann nog därifrån till olika byggprojekt. Margareta säger sig veta att detta var med Hans goda minne.

3 Sommarhagen Sölebo Stora 1: 103.

Ett stenkast från Majsäter, fast på andra sidan av den väg som förbinder alla fastigheterna i detta område med "Stora vägen (R 42)", finns ovannämnda fastighet där ytterligare en "Skalleonge" fanns. Hon som växte upp där heter Gerd, och bodde där tillsammans med sina föräldrar Martha och Anders, med familjenamnet Johansson. Martha arbetade på Magni framme i Fristad och Anders på Borås Etikettväveri i Skalle. Själv är jag en stor

beundrare till Gerd, inte bara för att hon 1951 började i 1:a klass för "Tholda på Majängen", utan bara så där plötsligt kunde slå frivolter. Den där "smidige Olle på Majängen" kom aldrig i närheten av den konsten. Undrar förresten, om hon fortfarande kan denna ädla konst?

Mellan Sommarhagen och järnvägen (Borås – Herrljunga) finns en fastighet där Hildur & Olle Hellsten har bott. Utöver Hellstens fanns det också en lägenhet, på andra våning, som var uthyrd till en som hette Elin, och arbetade på Fristads Skyddskläder. Hildur och, under många år Borås Tidnings redaktör Gustaf Thulins hustru, var systrar. De båda systerarna var, med en fastighet emellan, grannar. Där Thulins ligger, nästan mitt emot den gamla järnvägshållplatsen i Skalle i riktning mot Fristad, fanns under 50- och 60-talet också en sommarstuga som var Hellstens närmaste granne. Denna stuga innehades av herr & fru Dufva, och är numera ombyggd till permanentboende.

Hildur hade ett för några av oss "Skalleonga" udda sätt att gå. Som barn i alla tider gjort noterades detta av, framförallt Margareta på Majsäter, min syster Ingrid och i viss mån "Tholda på Majängens snälle pajk Olle". Det spatserades utanför Hildurs hus, där vi försökte efterlikna Hildurs sätt att gå. Hon fick syn på tilltaget, blev ledsen och rapport inkom till våra mammor. Bannor fick vi med påföljd att vi alla tre skulle gå ner till "tant Hildur" och be om ursäkt för vårt tilltag. Vi "lommade" iväg till Hildur, och självklart var det "den snälle Olle" som stod främst och knackade på dörren. Vad tror ni hände då? Jo när Hildur öppnade dörren var både Margareta och Ingrid som bortblåsta, och jag fick själv framföra vår ursäkt. Hildur tog tacksamt emot ursäkten, och jag fick en påse med godis. Kan ni tänka er "gött folk då velle de va mä å dela"! Samtidigt förstår ni bättre nu att "den

snälle Olle" alltid blivit hunsater av "kvennfolk i alla tier".

4. Örenäs.

Nu är vi kvar i 50 – talet och har just lämnat Hellstens, passerat Dufvas stuga och är på väg i riktning mot Fristad. Där får vi i vårt inre blickfång syn på ett hus granne med Dufvas, med den ovannämnda förbindelsevägen emellan. Huset finns antagligen för flera av oss "Skalleongas" inre syn, men vet att den absolut klaraste bilden har Anita Eriksson. Numera med Dahlquist som efternamn och gift med Claes-Göran, en annan känd Fristadprofil.

Anita berättar att huset byggdes på 30 – talet av hennes mormor & morfar, och var ett kärt tillhåll under sommarmånaderna för många med anknytningar till släkten Eriksson. Som barn tillbringade Anita flera somrar i detta sommarhus, tillsammans med sin bror Björn och deras föräldrar Mai & Nils.

5. Soldala Sölebo Södra 1: 102.

Nu "grunnar I säkert på va Soldala legger, å vecka som bodde där". Först måste vi lite lokalisera oss, genom att med raska steg ta den där förbindelsevägen tillbaka upp mot "Stora vägen (R 42). Nu är vi nästan mitt emot Majängens skola och vänder bort blicken från skolan, och kikar in genom grinden på den motsatta sidan och får syn på Soldala. Soldala påbörjades 1950 av Anitas pappa Nils, där Anita tror att tomten köptes av Otto Bylander i Mölarp. Efter att tomten förvärvats inlämnades bygglov på ett hus med valmat tak. När bygglovet kom tillbaka hade man helt sonika dragit ett streck där tak och byggnad fick något av ett utseende som, enligt Anita, "såg ut som ett halvt hus". Utseendet på huset lär enligt Anita ha väckt munterhet hos förbipasserande personer som "det halva huset". En fördel med "det halva huset" var att det blev relativt enkelt när man byggde om från sommarbostad till permanentboende.

Pappa Nils med sin 6-åriga dotter Anita

Solhaga vid uppförandet

Nu är vi åter ute på förbindelsevägen, men denna gång åt andra hållet och med näsan

vänd åt Öresjö. Vi skyndar oss över järnvägen, och följer den väg som slutar vid Skalle badplats. Innan vi fortsätter vår rundvandring i Skalle känner undertecknad ett behov av att stanna upp i tanken och fundera lite över den betydelse som järnvägen mellan Borås – Herrljunga haft för Skalleområdet. I första hand tänker jag inte så mycket på den betydelse som järnvägen har haft för de tegelbruk som funnits i omgivningarna, utan mer den möjlighet järnvägen skapade till att Skalle blev ett rekreationsområde för Borås. Järnvägsbolaget, Borås – Herrljunga, införskaffade markområdet mellan järnvägen och Öresjö. Här skulle man uppföra en hållplats för tågen, genom att flytta väntpaviljongen vid Skogsryd till Skalle, vilket skulle möjliggöra för Boråsarna att med tåg ta sig ut till Skalle. Detta blev starten för området som rekreations- och nöjesområde, med kiosk, restaurang, kaffe och andra förströelseaktiviteter. Området blev också efter hand bebyggt med ett flertal sommarbostäder.

Nu, go vänner, har vi precis "klevet av Borås-tåget ve Skalle, mä ena korg fuller mä bulla, drecka å badklär". Som av ett tillfälle finns det en kiosk som absolut inte går att passera utan att inhandla något nyttigt att ta med ner till stranden. Denna kiosk startades 1925 av Karin - & Johan Lindberg, föräldrar till en av "Skalleonga" nämligen Göran Lindberg.

6. Skalle

Badrestaurang/Dansrotunda/Etikettväveri.

Den dåvarande ägaren till Hotellet vid Fristads station, Frans Oskar Johansson, köpte det markområde som låg norr om det område som järnvägen köpte som rekreationsområde. På denna mark uppfördes en villa 1918, som övertogs 1925 av Frans Oskars systerson Folke Nyberg. Hustrun till Folke, Anna, startade i villan restaurangrörelse. "Å nu gött folk ä dä hela igång"!

Collage från Skalle som Nöjesområde.

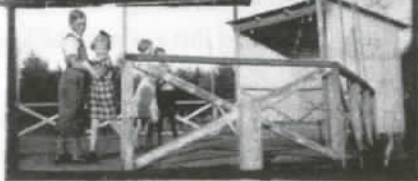
Stora festligheter i Skalle Skalle.

Nu vi snart här i Skalle,
bom i den som faderalla,
för att holla varan Calle,
bom i den som faderalla!

Kom och hör

Sven Olof Sandberg

»Ar ordningen på dans-
banan enligt er mening bra?»

m/s "Rotunda"

Tilläggsplats Skalle

- Kapten: ELIS SVENSSON
Stewart: BENGT BJÖRKLUND
Styrman: GÖSTA HADEMO
Gastar: KURT ANDERSSON (Plåts)
ERNST OSCARSSON
ERIK GULLBERG
Ståderskor: ULLA-BRITT LÖNNQUIST
GERD SÖDERBLUM
Kocka: MAGDA LENBERG

Samt stor skeppsorkester under ledning av Lysjö

TACK

till Skeppsteds orkester, Borås,
som gratis utförde dansmusik
vid festen på Skalle den 12 nov.,
samt till herr Lindberg, Skalle,
som kostnadsfritt upplåtit lokaler
Fristads lokaler Spanienkommitté

Äldre Kr. 1:50.

Härmed hälsas Du välkommen till
FRISTADS G. o. I. F:s ÅRSFEST
i Skalle Rotunda

Maskeradbal i Skalle

Skalle Badrestaurant.

SKALLE, DE FATTIGAS RIVIERA

Endast rika boråsare hade råd att resa till Varberg och liknande
platser på sommarloje, och de var inte många.

Skalle betydde för 1920-talets barn stor fest med en sockerdricka
från Wingkvists Vattenfabrik, inrymd i ett garage på Landala och
en riktig tågresa »ända» till Öresjöns norra spets. Flera tusentals
boråsare kunde trängas där på sandstranden en söndag. På den ti-
den var man inte katolskt pryd ty barnen bar inte baddräkt, vilket
däremot damerna gjorde till den milda grad att tre gånger mer tyg
gick åt till deras badplagg.

Landalabor behövde bara gå ner till Borås Övre i stället för Borås
Nedre, som det hette på den tiden och därefter ta tåget vars vag-
nar var av den gamla träkonstruktionstypen. Tufftuffloket förde
dem sakta men säkert till det väntande fagra Skalle.

Kiosken vid Skalle tåghållplats.

Dans å Skalle

Lördagen den 1 okt. kl. 8 em. Musik av Englanders ork
Extratåg avgår från Skalle 12.15. Inträde 1 kr. +

INGBRITT BLIR "MISS SKALLE"

MORSAN "PIGG LAN"

FRÅN JUGOSLAVI

»Tycker ni det är bra, att dans-
bana finns, eller skulle ni hellre se, att den
tog bort?»

SKALLE

Lördag d. 14
Söndag d. 15

1933 övertogs stället av "Skalleongen Görans" föräldrar med efternamnet Lindberg. Paret Lindberg byggde till villan, byggde upp en liten scen och på så sätt fick man möjligheter att ordna fester med uppträdande av olika artister. Det påstås att publikrekordet i Skalle sattes när Sven-Olof Sandberg gjorde ett framträdande. I slutet av 1930-talet uppfördes en dansrotunda som gjorde Skalle till nöjesbegrepp i Boråstrakten. Restaurang – och nöjesarrangemang pågick fram till 1946.

1949 utbyttes dansmusiken av dånet från "nøtt aent søm lät". Vad var det då som lät?

Etikettväveriet tillika Dansrotunda

Jo, "Skalleongen Lennart på Skalles" far och farbror startade AB Borås Etikettväveri i dansrotundans lokaler. På sommaren 1949 flyttade Sten & Lilian Arvidsson in, med Lennart som är född i januari samma år. Lennart har en bror som heter Hans, men han är yngre än oss andra "Skalleonga" och slipper därför att ingå i detta skällsord. AB Borås Etikettväveri såldes till Nilörngruppen, och produktionen flyttades 1989 till Borås. Med detta upphörde all aktivitet i den gamla dansrotundan och den s.k. villan var ej längre bostad till familjen Arvidsson. Idag finns inget kvar som påminner om de verksamheter som en gång i tiden förknippades med Skalle.

7. Skogshöjd.

Vi "släpar" oss nu tillbaka mot Skalles gamla hållplats, hoppar över järnvägsspåret, passerar Gustaf Thulins före detta bostad, och vips står vi utanför ytterligare två av "Skalleongas" barndomshem Skogshöjd. "Skalleonga" är Margaretha & Ingvar Persson, vars föräldrar var Gertrud & Gösta Persson. För er som inte varje dag rör er i Skalleområdet, och inte riktigt har kompassen inställd på Skogshöjd, kanske man lokaliserar sig lättare med tillägg om några av grannfastigheterna. En av grannarna var Majgård, som numera är rivet, där Hällstrands bodde. Många "Fristabor" vet säkert vem Bengt Hällstrand, på "Frista Bilverksta", var. "I vet la han mä den röe sportbilen". I samma fastighet bodde Bengts svägerska, Elsa Hällstrand, med sonen Pär-Anders. Elsa arbetade i Arthur Nilssons affär framme i Fristad. Ytterligare en granne var "Karin & Hildur på Graninge". Denna fastighet finns mellan Perssons Skogshöjd och Stora vägen (R 42), som förvärvades av familjen Peter Filipsson efter att Hildur och Karin försvann ur tiden. Som minne av "Karin på Graninge" berättar Margaretha, med eftertryck, att hon har två ylledraperier som Karin har vävt. Andra grannar var också familjen Wennerholm, med en av "Skalleonga" Monika, och Rut & Nils Andersson med två "Skalleonga", Helen & Lennart.

Nu lite om föräldrarna till Margaretha och Ingvar. Gertrud och Gösta var från Borgstena, där Gertrud kom från Frälsegården i Örlundaby och Gösta från Mosstomt. Innan de lät bygga Skogshöjd 1958, bodde familjen Persson i Asklandaområdet i Fristad. Fastigheten heter Askershill. De flesta Fristadsbor förknippar Gösta med Fristads snickerifabrik, granne till Kröcklings kvarn, och verksamheter vid "Lappaträna" vid nuvarande Bolist.

8. Sandbäcken.

"Undrar I vart vi sa ta vägen nu? Jo, då sa ja sega er att nu sa vi hōppa över Store Vägen (R 42), gå lite i riktning mot sta'n, å ta å te vänster mot Mölarp. Den vägen ä inte va den va förr i tia, utan nu får vi hōppa en gång te över Sanbäckabäcken när de nu ha revet bron". När vi passerat bäcken och fortsatt lite upp i backen, kan vi mellan träden först skymta Sandbäckens uthus innan vi får syn på boningshuset. Nu är vi framme hos en annan av "Skalleonga", nämligen Christer med efternamnet Sandbecker. Föräldrarna hette Rut & Helge, där Rut kom från Vesene och Helge var en känd "Fristabo", mest känd som en av grundarna till Fristads Express. Sandbäcken var ett tillhåll för flera "Skalleonga", framförallt för dem som hade ett motorintresse. I det ovannämnda uthuset fanns det en verkstad där det mekades och skruvades på mopeder och gamla motorcyklar. Jag är helt säker på att det var i detta uthus som Christer grundmurade sitt intresse för motorer, och som sedermera har kommit Fristads Express till godo. Mitt minne från detta uthus är den stora tvättgryta där Rut kokade de kräftor som vi fångat i Viskan, under de åren som Gustav Olsson var arrendator i Mölarp. Behöver jag förklara, att jag inte fick vara med i arbetet med att reparera diverse motorer i Sandbäckens uthus?

9. Annelid Sölebo 1:32.

Nu beger vi oss ut på vägen utanför Sandbäcken, och som är förbindelsen mellan Mölarp och Stora Vägen. Vi går i näsans riktning mot Stora Vägen, och får på vår högra sida syn på ett rött hus, som ligger lite högre än vägen. Vi får alltså lyfta blicken lite för att se huset, som heter Polhem. När vi var barn bodde där vår skolvaktmästare, som hette John. John gick under namnet "Svarvar John", vilket han fått efter sin far som just var

svarvare och hade en liten stuga i närheten av Mölarps kvarn. Utöver John bodde också hans bror David och deras gamla mamma i huset.

Efter vårt stopp, för att se Polhem, fortsätter vi mot Stora Vägen, och får på vår högra sida se, just det Annelid. De som hade Annelid när vi alla var "Skalleonga" var Alice & Erik Larsson, som köpte huset 1950. När familjen Larsson kom till Annelid fanns det tre barn, Leif, Birgitta och Curt i nämnd ordning. 1953 utökades barnaskaran med en flicka vid namn Marita. "I sa veta då att då va la tur Curt kōm te Skalle, å to hand om den där oföretagsamme Olle på Majängen. Han hade alri i värila klarat sej utan Curt"! Erik hade bekymmer med att förflytta sig, till följd av kraftig artros i sina höfter. Detta gjorde att Erik lät bygga en kiosk i nära anslutning till huset, och precis intill Stora Vägen (R 42).

I denna kiosk sålde Curt speciella tidningar som "Tholda på Majängens pajk Olle" inte hade en aning om att det fanns. Men detta ämne ska vi undvika att fördjupa oss mer i.

Före Larssons ägdes Annelid av en familj Kristiansson som använde huset som sommarbostad. Om vi förflyttar oss ytterligare bakåt i tiden innehades Annelid av Alma Parad, som var änka efter en soldat med namnet Sanfrid Parad.

10. Majängen.

Nu gör vi "dä sista hōppet" över Stora Vägen, och hamnar i Majängens trädgård, där det på den tiden fanns en småskola inrymd på Majängen. I fastigheten fanns skollokalerna på första våning, och bostadslägenhet på andra våning. Här bodde min syster Ingrid, och jag själv, tillsammans med våra föräldrar Tholda & Sten. Vår mamma Tholda var, som det hette på den tiden, småskollärarinna och undervisade från 1931 fram till sin pensionering 1966 i skolan på Majängen. Som en detalj i sammanhanget påminner Ingrid om att under alla år som det fanns skolbarn på Majängen fanns det inga vattenklosetter, utan barnen fick använda utedassen som fanns på baksidan av skolan. Ingrid berättar också att samma dag som sommarlovet började, flyttade hela familjen ner till några av de utrymmen som under resten av året användes för skolverksamhet. Det var alltså vår sommarbostad.

Under somrarna användes skollokalerna, av oss "Skalleonga" till många olika aktiviteter, och man så här i efterhand kan säga att Majängens skollokaler var vårt "Fritis". Aktiviteterna var av många olika slag som midsommarfester

Kräftkalas i Skolsalen

och kräftskivor som vi "onga" arrangerade för våra föräldrar.

Avslutningsvis blev jag av sångfåglarna, Margareta Juliusson och Curt Larsson, påmind om en sång som fallit ur minnet hos

undertecknad. Här kommer texten. "I sa inte va oroliga, ja sa inte sjonga, bara återge stöcket". Håll till godo!

"Vi är Skalles, Skalles pigga gäng,
som far fram med fart och fläng.
Inga griniga tjejer eller killar vill vi ha,
för vi är Skalles pigga gäng tra-la-la,
För vi är Skalles pigga gäng, vi är Skalles pigga gäng!"

"I undrar säkert ska han aldrig presentera de däringa onga"? Jo, här kommer dom, å tösera mä sina flicknamn".

Skalleonga 2017.

"Tösera"

Sara Sahlén

Margareta Juliusson

Gerd Johansson

Anita Eriksson

Monika Wennerholm

Margaretha Persson

Helen Andersson

Ingrid Stensson

"Pajka"

Göran Lindberg

Lennart Andersson

Curt Larsson

Christer Sandbecker

Lennart Arvidsson

Ingvar Persson

Olof Stensson

Vid pennan

Olof Stensson

"alias Olle På Majängen".

KAFFEKALAS PÅ 50 TALET.

Teckning av Kees, Zaras man.

Det var sommar i Sverige. Ingenting går upp emot en härlig svensk sommar. Någonting som etsar sig fast i ens minne.

Kees, min pojkvän från Holland, var för första gången på några veckors besök. Är man i Sverige som främling mer än några dagar så undgår man inte att bli bjuden än hit och än dit på kaffekalas. Jag släpade med mig Kees överallt. Alltid lika mycket gästvänlighet vart man än kom.

Denna gång handlar det om en kaffebjudning i trädgården på Majängen. Grannar som känt varandra i årtal, släkt och vänner och mitt i allt detta, Kees, främlingen.

Herrarna hade på kort tid funnit sina platser på väluppfostrat avstånd från kalasbordet, men damerna samlades runtom. Beundran, frågor och kommentarer från alla håll. Sju sorters kakor i alla tänkbara former och storlekar. "Har du bakat dom här eller är dom köpta? Dom ser ju ut som kondiskakor. Och dom där då? Ett nytt recept? Men så stora blir ju aldrig mina, har du jästpulver i? Och dom i formerna, vad är det för fyllning i dom?"

Kees frossade. Hembakta kakor, kondiskakor, fyllda kakor, kakor med jästpulver i, stora och små, och kanske fler av en sort som såg extra smaklig ut.

Men, nu händer det något: ut kommer värdinnan med en enorm gräddtårta. Jordgubbar ovanpå. En illusion? Nej, verklighet. Kees tror inte sina ögon. Han kan nu inte njuta av detta underverk. Inte kunde han ana att man avslutar kaffekalasets med det godaste.

Egentligen fungerar kakorna före tårtan endast som skådebröd, säger Kees. Det gäller att behärska sig, annars kan man inte njuta av det bästa på ett svenskt kaffekalas: TÅRTAN!

Zara Buter-Sahlén.

TECKEN ELLER FÖRANING

Följande händelse har Josef Svensson, Vänga, delat med sig av:

"Det var två bröder, vängabor, som var på väg till Fristad. Då fick de se en syn: Ett liktåg vid vägen till Skottek.

Någon eller några dagar senare avled Karl Fridén, Skottek, morbror till Josef och David Svensson.

Han hade lungsot eller tuberkulos och var rädd för läkare.

Josefs och Davids kusin Gudrun, som bor i Skottek, berättar att en vit duva en dag satt på fönsterbrädan till Karl Fridéns rum. Om det var före eller efter hans död, var Gudrun osäker på."

Denna berättelse har varit införd i Västgötabygden 1982

ANDERS PETTER ARTMAN PÅ VÄRLDSUTSTÄLLNING I PARIS 1900

David Svensson i Vänga har gett oss uppslag och material till denna artikel. Davids farmor Julia Andersson var syster till A.P. Artman.

Anders Petter föddes i Avelstomt 30/10 1852 och då hette han Olausson efter sin far. Han dog i Arboga 17/8 1933 som A.P. Artman. Han var gift med Anna Engdal, som var född i Jönköping 29/9 1862 och dog 27/2 1918.

Utbildning

Efter de första skolåren i Borgstena följer studier för Anders Petter på Borås femåriga Elementarläroverk. Sedan är det dags för praktik som modellsnickare vid Jönköpings Mekaniska Verkstad.

Två år senare 1875 börjar Anders Petter vid Borås Tekniska Elementarläroverk, där han tar examen 1877.

Andra planer

Davids bror, Josef, erinrar sig att ingenjör Artman hade planer på att resa till Amerika. Detta ändrades emellertid, då han erbjöds arbete vid Jönköpings Mekaniska Verkstad. Under många år var Artman chef där.

Arbetsliv

Den längsta perioden av ingenjör Artmans arbetsliv 1894-1909, tillbringar han som chef

för Arboga Mekaniska Verkstad. När han tillträdde var det dåliga tider och svårt att sälja företagets produkter.

Detta ändrades med hans goda fackkunskaper, flit och erfarenheter. Möjligen hjälpte också bättre konjunkturer till.

Ur "Verkstäderna" november 1909

I dag är vi inte så bekanta varken med den gamla stavningen eller med detta sätt att skildra en person. Jag tror att man i artikeln får en vink om varför ingenjör Artman lämnar sin tjänst som direktör för Arboga Mekaniska Verkstad. Citat ur "Verkstäderna":

Såsom husbonde förenade manlig fasthet med hög grad av välvilja, har direktör Artman alltjämt gjort sitt bästa för att tillmötesgå arbetarnas berättigade anspråk och mångt drag av välgörenhet mot underhållande från hans sida kunde vara att omtala. Liksom så mången annan arbetsgivare i våra dagar har emellertid direktör Artman fått göra den erfarenheten att ådagalagda välvilliga omsorger om underlydande icke alltid lönas med tack och förståelse från deras sida utan snarare med nya, pockande anspråk dikterade af oansvariga fackföreningsledare. Helt naturligt måste detta på ett känsligt sinne verka nedslående. Denna omständighet jämte de oroliga förhållandena å arbetsmarknaden och en växande arbetsbörda, torde vara de orsaker, som påverkat honom att träda tillbaka från ledningen av den verkstad, på vars skötsel han nedlagt ett så hängifvet och

framgångsrikt arbete.”

I den långa artikeln nämns dessutom ”det gästfria, trefvna hemmet, sam det värdefulla arbete han såsom stadsfullmäktig- och kommittéledamot utfört, då staden anlade en ny bro över Arbogaån.”

Världsutställningen i Paris 1900

Direktör Artman representerade Arboga Mekaniska Verkstad vid Världsutställningen i Paris 1900. Det måste ha varit väldigt spännande att få vara en av de 50 miljoner besökarna. Jag har inte lyckats ta reda på vad han hade med dit, men en konkurrerande, svensk verkstad visade upp järnvägsvagnar. Estetiska värden var viktiga vid världsutställningar och just denna, 1900, präglades av Art Nouveau, vilket man kan spåra redan i utställningspaviljongerna. Sveriges, ritad av Ferdinand Boberg, som formgav både NK i Stockholm och Valdemarsudde, var inte klar till invigningen

men under det dryga halvår utställningen var öppen, hann säkert många se den ändå. Parisarna visade upp en helt ny järnvägsstation, som blev mönster för andra, Eiffeltornet, som inte var helt nytt och rulltrappor. Man kunde få se allt från dieselmotorer till ljudfilm och ryska dockor.

Den svenska paviljongen

Sverige representerades i kategorin utbildning av Stockholms Folkskolor, som tog tillfället att visa praktiskestetiska ämnen som slöjd, teckning och välskrivning. En hyvelbänk, andra

bänkar och en rad slöjdalster uppefter väggarna fyller det lilla utrymmet. Meningen med dessa utställningar var att visa upp hur långt man kommit på hemmaplan men också att lära av andra. Den huvudsakliga planeringen sköttes av två bröder Berg, den ene Fridtjuv, som var liberal ecklesiastikminister och den andre, Hjalmar, redaktör för Svensk Lärartidning. Många nummer ägnades världsutställningen, som fick mycket beröm. Kanske inte så underligt om man både planerar och utvärderar. Förutom allmänhetens beundran kunde man få utställningens priser, vilket Sverige fick. Flera länder kunde erhålla första pris och när Hjalmar Berg fick reda på att också Ryssland fått ett sådant för ett arbete han nedvärderade fick det svenska priset inte samma glans.

Art Nouveau

Art Nouveau-stilen har en väldigt kort blomstringstid, som tar slut tio år efter världsutställningen. I vissa delar av Europa kallas den Jugend och har man sett arkitektur, konst eller föremål från denna tid, känner man genast igen den.

Några exempel:

- En målning av Gustav Klimt, guldglänsande vacker
- Katedralen ”Den heliga familjen” i Barcelona, så otrolig att man kan gå runt den hur länge som helst
- Ett Gaudihus, som en stor krokan, ett av många i Barcelona
- En Tiffanylampa i glas, tillverkad i USA och till sist
- Ett litet smycke format som en trollslända i guld, emalj, månstenar och diamanter av fransmannen Lalique.

I dag kan man se den här stilen, hämtad från naturen, med kurviga rankor och blommor som en smula överlastad, lite ”extra allt”.

Slutsats

Tack vare Dej, David, har jag läst om Världsutställningen 1900 i Paris och det har varit trevligt.

Tack för Din medverkan i Fristadsbygden.

Wiviann Bergsten

SOPRENT!

Om konsten att vara självständig och göra björkriskvastar.

I Fristad bor en man som kan mycket om det mesta. Lars Jansson slöjdar för att han kan och alltid har gjort det. Vi hälsade på för att få höra om konsten att tillverka kvastar. Lars Jansson växte upp i östra Redväg för närmare nittio år sedan. I hans barndomshem var det självhushållning som gällde, de tillverkade saker själva och tog vara på det mesta och alla hjälpte till. När han var runt fem år så fick han börja använda kniv. Mamma satt i mitten och stickade strumpor med ett barn på var sida som fick spänta stickor. Lars brinner för att bevara och sprida allmogekunskaper. Han visar gärna och berättar om hur de löste problem förr. Som att hans mamma plockade en säck vitmossa och torkade. Vitmossan växer där det är sumpigt och blött och innehåller mycket vatten. En näve torkad vitmossa är perfekt istället för hushållspapper!

Soprent på riktigt

Lars lärde sig att göra kvastar när han var liten. Han gör fortfarande och de finns att köpa hos Röda Korset i Fristad. Det är stor skillnad på piassavakvastar och på björkriskvastar, "björkriskvasten smeker undan skiten" menar Lars. Efter att ha provat riskvasten är jag böjd att hålla med, vilket schvung! Vilken känsla! Varför har inte alla sådana här kvastar?

-Vi ska konsumera för att stödja samhällsutvecklingen. Om alla gjorde sina egna kvastar skulle det verka störande för marknadsekonomin, hur skulle det se ut? säger Lars och ser lurig ut. Det är det slöjd handlar om, att kunna klara sig själv, lösa problem och se möjligheter i material som kommer i ens väg, "en tar lite av allting".

Slöjda en riskvast

Det finns två modeller av kvast, en liten sort och en längre med skaft. Den lilla är bra att ha vid trappen, den passar att sopa rent framför dörren, sopa bort snö från sig själv eller hundens. När Lars växte upp hade de en sådan vid utedasset för att sopa bort snön.

Den längre kvasten användes i ladugården eller för att sopa löv eller snö.

Du behöver:

Björkris, kvistar runt en meter långa

-Gå ut på hösten när löven har fallit och samla björkris, det går bra att göra kvastar fram till

april.

När björken börjar få musöron är det bättre att göra vispar.

Avlövad blåbärsris

-Det har ingen egentlig funktion men det är dekorativt med de gröna kvistarna.

Ett skaft

-Halvdöda eller små granar blir bra skaft men på det senaste har jag använt riktkäppar som de använder och lämnar kvar efter sig efter byggen. De har jag plockat upp och tagit med mig. Det är bara att tälja till så att det blir bra att hålla i.

Något att binda med:

- Förr använde de vidjor men det går lika bra med presentsnöre, eller ståltråd. En gång hittade jag elkabel i skogen, det var perfekt. Det är bra att ta tillvara sånt som en hittar.

En bra och vass kniv för att tälja bort småkvistar och tälja av riset i rätt längd.

Till den kortare kvasten behövs en bunt med björkris, ungefär så mycket som får plats i handen. Drygt hälften av kvistarna är så långa som kvasten ska bli. En eller två kvistar är lite längre och de knäcker man och böjer så att blir det en ögla så det går att hänga upp kvasten. Resten är lite kortare och är kvastriset. Ta bort små kvistar på de som utgör skaftet, så att skaftet blir slätt. Börja i toppen och bind ned kvistarna som ska bli ögla. Bind med vad du har men det får inte vara klen, Lars rekommenderar tjockare presentsnöre. Bind på mitten. Lägg till mer ris och fördela blåbärsris runt om och bind fast. Vira några varv, hårt och knyt om. Till den längre kvasten tar du skaftet du har skaffat, om det är rundstav eller vad det kan vara och en bunt med ris som du har sorterat så att de är hyfsat lika långa. Fördela dem runt skaftet och bind om.

När kvasten är utsliten så gör du en ny!

Hillevi Skoglund

FEMO-VERKEN – ETT VÄLKÄNT FRISTADSFÖRETAG

I Fristadsbygden 2017 berättade Inga Nilsson om Mölarps-området. Vi kom då också in på det som spelat en så stor roll i hennes liv – Femo-verken - men fann, att det måste bli föremål för en egen artikel. Företaget grundades 1943 av hennes make Erik Nilsson och Åke Johansson från Vänga och man höll till i ladugården på Fridhem vid Gamla Kyrkvägen i Fristad. Den låg i dungen bakom förskolan Torggården mitt emot biblioteket.

Femo-verken.

Släkten på Fridhem

Erik Nilssons far Karl Nilsson var gift med Regina, dotter till Johan Pettersson som byggde Fridhem 1881. Johans far var Carl Peter Pettersson, som ägde Sik och byggde Gästgivaregården i Fristad, den första bebyggelsen på Sumperna. Johan var ett av 19 barn, varav många kom att få stor betydelse för Fristads utveckling. I släkten fanns också stora musikaliska talanger. Johan Pettersson var gift med Karolina, som dog 1932, och sedan förvärvades fastigheten av svärsonen Karl Nilsson och Regina, Erik Nilssons far och mor. Karl Nilsson var delägare i Sandbergs affär, som senare togs över av sonen Gunnar Nilsson, bror till Erik Nilsson. Deras syster Britta gifte sig senare med Asp från Tärby. Reginas bror Carl Pettersson drev bageri på fastigheten och hade byggt ett eget hus. Han flyttade sedan med hustrun Anna till Heden nr 1. Men den lilla ladugården för 2 – 3 kor på Fridhem stod tom, och där startades alltså Fristads Elektro-Mekano, senare kallat Femo-verken. Kapital för att påbörja verksamheten hade kompanjonerna skaffat sig genom att bränna tjära ur stubbar från mossar i Vänga. Tjära var en eftertraktad produkt under kriget.

Bengt Lindgren om den första tiden.

Åke Johansson reparerade radioapparater, och verksamheten på Fridhem var i början inriktad på att tillverka antenner till radioapparater. Åke Johansson skötte kontoret. Erik Nilsson kunde svarva och svetsa och var en duktig affärsman. Det gällde att hålla nere utgifterna. Man fick tag i flygplansskrot av aluminium i Göteborg, som klipptes sönder och blandades med koparskrot för större hållbarhet. Skrotet smältes ner i stora grytor i ladugården. En av dem som arbetat längst på Femo-verken är Bengt Lindgren i Fristad. Han började på företaget i april 1944, 15 år gammal. Vi sitter i hans trivsamma kök och samtalar om tiden på Femo. Han berättar, att han fick grunden till sitt mekaniska kunnande på Femo-verken. Han var sedan både verktygsmakare och reparatör. Erik Nilsson köpte begagnade maskiner i början och Bengt Lindgren renoverade dem. Även Erik var en god mekaniker. Han hade lärt sig en del på Borås Spetsfabrik i Gingri, när han arbetade där.

Erik Nilsson.

Bengt var med redan när man i början tillverkade antenner. De tvättades rena i en branddamm tvärs över Kyrkvägen innan de sedan galvaniserades. Han fick då 20 kronor i veckan i lön och arbetade 48 timmar. Snart började man gjuta ventiler av aluminium och köpte laster av skrot från Göteborg. Det var gjuteri i ladugården, och arbetsstyrkan ökade till 25 – 30 man. Råvaran bestod mer och mer av tackor av aluminium och senare också av zink när man började tillverka smörjkannor. Själva kannan var gjord

av mässing och handtagen av zink. Man köpte stora rullar av mässing, som klipptes upp och drogs i en dragpress.

Nya lokaler

Ladugården var inte den bästa platsen för ett gjuteri, och 1947 brann den ner. Någon hade slängt ner en kall aluminiumtacka i smältan, och denna skvätte upp i trätaget och antände det. Det var torrt som fnöske efter att blivit starkt uppvärmt dag efter dag. Erik hade redan dessförinnan börjat förbereda nya lokaler och hade omkring 1945 köpt den centralt belägna tomt, där NTO-lokalen låg. Där bodde Olle Fridén, som sedan flyttade till Karl Andersson på Skogsdal 1962, då Erik Nilsson köpte fastigheten och rev den. Även NTO-biblioteket flyttades till Skogsdal. Söder om NTO-lokalen låg Pettersberg, där Sofia Svensdotter och Amandus Pettersson, "Koppar-Mandus", bodde. Sofia var C.P. Petterssons tredje hustru och mor till hälften av de 19 barnen. Amandus och Eriks morfar Johan Pettersson var alltså halvsyskon. Sofia hade byggt Pettersberg vid sekelskiftet och bodde där till sin död 1925. Sedan bodde Amandus där tills han dog 1959, och därefter köpte Erik Nilsson huset, som revs 1960. Eriks kompanjon Åke Johansson hade ganska tidigt startat eget företag och byggt hus på Asklanda-området.

Arbetarna på Femo-verken hade redan innan fabriken brann börjat bygga fabrikslokaler på den inköpta tomten vid NTO-lokalen. Där byggdes gjuteri i källaren, tillverkningslokaler och förråd. På andra våningen hade Erik och Inga Nilsson en lägenhet, innan de byggde villan på 60-talet. Fabrikslokalerna byggdes till i olika etapper. Bengt Lindgren berättar, att han lagade maskiner hela tiden, och att alla ropade på honom. Många av verktygen var specialtillverkade allt efter som produkterna kom till. De gjordes av firmans egna verktygsmakare, bl. a. Bengt Lindgren, Erik Fredriksson och Torsten Svensson. Arbetet krävde stor noggrannhet.

Nya produkter

Tillverkningen började med radioantennor, men sedan utökades produktionen, och nya produkter efterfrågades. Klaffventiler i aluminium, s.k. klaffventiler var en stor artikel efter

Produkt från Femo-verken.

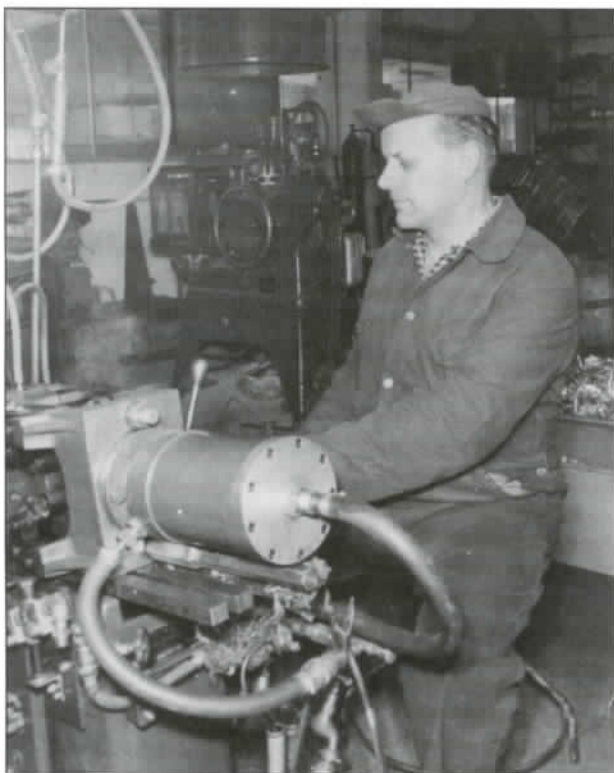

Produkt från Femo-verken.

kriget. Så gjordes smörjkannor, elektrisk armatur, bågfilmsställningar, förstoringsglas m.m. Femo-lampan kallades en speciell läslampa. Brandsprutor tillverkades åt försvaret. Elektrisk armatur exporterades ända till Hongkong. Bågfilmsbågarna gick till en firma i Alingsås, Luna som samarbetade med Järnia. Av oljekannor och bågfilmsställningar tillverkades ca 50 000 per år. Vid mitten av 1970-talet startades legosvarvning åt andra företag, och på Arta-området byggdes en ny fabrik med 35 automatsvarvar. Man svarvade bl.a. åt Volvo, Saab, Electrolux och Siewertz kabelverk.

Stämningen på företaget

Bengt Lindgren menar, att stämningen var bra och lite familjär på företaget. Den som ville

Folke Andersson från Sandvik.

ha arbete gick till Erik Nilsson och frågade om arbete. "Kom i morgon!" sa Erik. Det vet Bengt, för han och Erik hade sina arbetsplatser mitt emot varandra. Bengt kommer ihåg arbetare som Mikko Keitturi, Folke Andersson från Sandvik, Leif Dahlqvist, som sedan började på Fristad Bygg, Torsten Svensson från Arta Skattegården och hans bror Bertil Svensson, senare känd som träkonstnär under namnet Byson. Gösta Karlsson från Vänga arbetade på Femo-verken hela sitt verksamma liv. Han låg också bakom tillkomsten av Vängahov. Knut Pettersson organiserade arbetet och delade ut uppgifter. Lars Karlsson arbetade bl.a. på måleriet. Olof Werner skötte kontoret och hade också ansvar för reklam och översättningar till tyska och engelska. När stora grossister tog det mesta av produktionen, skötte de också reklamen. Han gjorde också beräkningar och kurvor till

Torsten Wall, elektriker i Fristad med elfirma.

de olika artiklarna. Efter att Olof Werner slutat, skötte Eriks och Ingas dotter Eva Nilsson kontoret, och hon blev också delägare i företaget. Kurt Johansson arbetade och monterade på Femo i 26 år, och han tyckte, att det var ett bra jobb. Martin Larsson på Stommen körde transporter för Femoverken med häst och vagn och så gjorde även sonen Gösta. Torsten Wall var elektriker i Fristad och hade egen firma.

När antalet anställda var som störst, kunde Femo-verken sätta upp två lag i fotboll, ett 11-mannalag och ett lag på 7 personer. De senare åren bjöd Erik Nilsson hela personalen på Gästis. När han fyllde 60 år, blev alla inbjudna på kalas till Sjööna vid Lassesjön, som ägdes av Erik och Inga. I samband med sin 50-årsdag fick Bengt Lindgren en guldlocka av Erik Nilsson.

Så småningom fick Femo-verken plåttak. Vid en hård storm släppte taket. Alla sprang upp på taket och försökte trycka tillbaka det. Ingen skadades som tur var.

Försäljning

Så småningom började Erik och Inga Nilsson tänka på att sälja fabriken. Han hade problem med hjärtat. Erik ville gärna sälja företaget till sina arbetare, men det var svårt att få några att ta över. Det blev i stället TA i Ljung, som blev ny ägare. TA hade Femo-verken som produktverkstad, där man gjorde kopplingar till hydraulik. Så småningom lades fabriken ner, och arbetarna fick flytta med till TA i Ljung. Bengt Lindgren arbetade där i ca 10 år som reparatör och var också fackligt aktiv.

Bengt Lindgren ser tillbaka på åren på Femo-verken som en tid med bra arbetsgemenskap. Det var alltid roligt att gå till arbetet, och man trivdes med varandra. Nu finns det annan verksamhet i Femo-verkens lokaler, men Inga Nilsson bor fortfarande kvar i den vackra villan några och nittio år gammal.

Ann-Britt Boman

TRE SYSTRAR, HEDVIG, AGNES OCH SIGRID SÖDERHOLM

I Vänga verkade som folkskollärare på 1800-talet Johan August Söderholm. Han var född 1835 i Hjalstad och dog 1926 i Vänga. August Söderholm var gift med Christina Elisabet Karlsson född 1853 i Skövde landsförsamling och död 1909 i Vänga. De kom från trakter påverkade av prästen Mårten Landahls inomkyrkliga väckelse. Landahl kom i sin tur från Bredared, där hans far var kyrkoherde.

Tre systrar, Hedvig, Agnes och Sigrid Söderholm.

I äktenskapet föddes sju barn. Äldst var Hedvig född 1874 och Agnes född 1875. De blev båda lärarinnor. Oskar Hjalmar född 1877 bodde i Borås, och hans dotterson Torbjörn Svalander bor nu på Sjöblick i Frufällan, som tidigare funnits i systrarna Söderholms ägo. Han berättar på annat ställe i tidningen om minnet av sin mors fastrar. Nästa barn i skaran var Sigrid född 1878, och alla de tre äldsta systrarna samlades så småningom i Sparsör nära Fristad, där de drev pensionatsrörelse. Så kom Richard född 1880, som flyttade till Nordamerika och arbetade där som ingenjör. Hans släkting Oscar Söderholm berättar i en annan artikel om hans liv. De andra syskonen var Torsten Robert född 1882 och Ingeborg Astrid född 1892 och gift Adell. Hennes son Bo Adell har berättat om sina mostrar Hedvig, Agnes och Sigrid och sin morbror Richard i ett par skrifter, och framställningen bygger på hans skrift "Tre systrar".

Tre systrar

Hedvig Söderholm tog folkskolläraryxamen vid seminariet i Skara 1895. Det kvinnliga seminariet hade kommit till tre år tidigare, men ett manligt folkskoleseminarium hade funnits där sedan 1852. Efter examen fick hon anställ-

ning vid Kapelleskolan i Uddevalla, och i Uddevalla stannade hon kvar som lärare till sin pensionering 1934. "Med levande intresse, nit och skicklighet har hon skött sitt lärarkall" skrev tidningen Bohuslänningen vid hennes 60-årsdag. Genast efter pensioneringen flyttade hon till Öregårdens pensionat i Fristads församling.

Agnes Söderholm gick i skolan hos fadern och sökte sedan till småskoleseminariet i Skara. Hon fick anställning i Surteby församling med tätorten Björketorp och var lärarinna där fram till 1936, då hon slutade efter 38 års tjänstgöring. Hon ansågs vara en duktig lärare med positiva framåtsträvande metoder. Efter pensioneringen 1936 flyttade också hon till pensionat Öregården i Fristads församling.

Sigrid Söderholm blev ansvarig för hemmet i Vänga men var också lärare i sylslöjd och

Sigrid.

postmästare. Hon hade gått en kurs i textilslöjd. År 1926 dog fadern, och 1929 såldes hemmet i Vänga. Då flyttade Sigrid till Solhult i backen mellan Sparsör och Frufällan, där hon tillsammans med hembiträdet Elsa Nyman öppnade

pensionatsrörelse. I Svensk lärartidning 1933 annonseras: "Trevliga rum med nutida bekvämligheter. Gott bord, goda bäddar." År 1934 lät Sigrid bygga ett större hus högt uppe i skogspartiet Öreskog med utsikt över Öresjö. Det kallades Öregården och hade två våningar. På första våningen fanns kök, matsal, salong och två mindre rum. På andra våningen fanns sex enkelrum och två dubbelrum och på vindsvåningen ett större rum och ett par mindre. År 1934 flyttade Sigrid dit med hembiträdet och samma år kom Hedvig. Efter två år kom Agnes, och sedan drev de tre systrarna pensionatet tillsammans.

Pensionat Öregården

Komminister Nils Westerberg i Borgstena ka-

rakteriserar de tre systrarna sålunda: "Fröken Hedvig var den charmerande värdinnan, som tog emot gästerna, fröken Sigrid den tjänande Marta som stod för trakteringen och fröken

Vardagsrummet.

Agnes den humoristiskt lättsamma med glimten i ögonvrån." Det berättas också att Sigrid syltade och saftade, Hedvig vävde men bakade då och då och Agnes bakade och hjälpte till. I gästboken har någon skrivit: "Mina kära Tant Brun (Agnes), Tant Grön (Sigrid) och Tant Gredelin (Hedvig), hav hjärtligt tack för all den kärlek, omtanke och vård jag under dagar såväl glada som i spleen fått röna här på ljuvligt sköna Öregård." Systrarna annonserar: "Öregårdens pensionat och Vilohem. En idealisk plats för den som önskar vila och vederkvickelse. Öppet året om."

Vidare anordnade man bröllopsmiddagar och andra högtider. Många kom från Borås för att dricka kaffe på altanen och njuta av Sigrids goda kakor. Man kunde åka tåg till Frufällan och bli hämtad där.

Uppskattad medhjälpare på Öregården var Rut Augustsson.

Tiden på Sjöblick

År 1944 dog Agnes Söderholm, och systrarna kunde inte längre driva Öregården, som såldes 1946. Hedvig och Sigrid köpte då villa Sjöblick i Frufällan nära Öresjö. De skötte ensamma trädgården med ett stort stenparti. Hedvig var på grund av starr nästan blind, men hon kunde läsa med hjälp av bandspelare. Sigrid hade reumatisk värk i händerna men skötte ändå sitt arbete i köket. Villa Sjöblick blev också en samlingsplats för släkten Söderholm.

Systrarna hade ett stort kyrkligt intresse och arbetade i Kyrkliga syföreningen för att få en

gudstjänstlokal i Frufällan. Syföreningen samlades på Öregården och där hölls också syföreningsauktioner. Under tiden på Sjöblick var de fortfarande aktiva i syföreningen. När nya familjer flyttade in, fick de besök av systrarna Söderholm, som uppmanade frun i huset att gå med i syföreningen. Helene Lagström, nyinflyttad i Frufällan, beskrev dem sålunda: "De var som en uppenbarelse från Oscar II:s hov i Marstrand helt klädda i vitt med finaste stråhaten på."

Det fanns olika planer på att bygga ett kapell men år 1954 kunde syföreningen inviga en

Hedvig och Agnes.

kyrksal i Frufällan. Det var Viskafors gamla stationshus som hade flyttats och byggts om. Syföreningen fortsatte sitt arbete och efter fyra år kunde man också inviga en klockstapel. Systrarna Söderholm skänkte en altarmatta och en dopskål, och de

var också mycket flitiga gudstjänstbesökare. Frufällans församlingshem spelade en viktig roll i gudstjänstlivet, men i början av 2000-talet övertogs det av invånarna i Frufällan för att användas som samlingslokal. Klockstapeln fyller sin uppgift på en annan plats.

År 1969 såldes Sjöblick till Hjalmar Söderholms barnbarn Torbjörn Svalander, och systrarna flyttade till en dubblett på ålderdomshemmet i Fristad. Där dog Hedvig samma år och Sigrid levde fram till 1973. Alla systrarna har fått sin sista viloplats på Fristads kyrkogård.

Ann-Britt Boman

SJÖBLICK

Ja, Sjöblick är namnet på den fastighet vi köpte 1969. Vi flyttade dit sommaren detta år. Vi som flyttade var man, hustru (i 8:e månaden) samt en son, 3 år.

Huset var välbekant för mig eftersom det ägdes av min mors fastrar, Hedvig och Sigrid. De hade jag först träffat när de residerade på Örgården, någon kilometer därifrån. Då var jag en liten pojke och hade inte riktigt klart för mig organisationen. Vid det laget levde även Agnes, om än sjuk och svag.

Så småningom flyttade "Fastrarna", som de benämndes (min mors fastrar alltså) till Sjöblick. Det satte huset på kartan för vår del. Under tiden de bodde där studerade jag och arbetade i Göteborg och besöken på Sjöblick var sporadiska. Dock kommer jag ihåg den jovialiska Sigrid och den lite stramare Hedvig. Lagom till att vi återvänt till Borås, tröt krafterna för damerna och de tvingades flytta. Huset blev obebott och det stämde väl för oss att köpa det. Vi det laget var vi den sista fastigheten på "gatan" som hade bil. Trafiken var därefter. Huset var omgivet av mycket stora granar och namnet Sjöblick hade nog myntats innan alla träd vuxit upp. Vi blev grannar med Axel och Ester Börjeson. Axel hade byggt sitt hus själv och burit allt material till huset från järnvägsstationen på sin rygg. Då fanns det ingen väg. Bara en stig!

I samband med stormen i september -69 föll en björk över huset och vår mellanson föddes någon dag efter. Då blev det akut med vattenförbrukningen och eftersom Fristad kommun inte ville dra vatten och avlopp när det inte längre var s.k. självfall, blev vi utan. Brunnen sinade gång på gång och kommunen lät oss dra en trädgårdsslang från vattenposten på höjden 50-60 meter till vår brunn där vi kunde fylla på när det sinade. Man fick se till att det inte frös i slangen!

Så gick det ju inte att ha det och på våren -70 anslöt kommunen vatten till vår fastighet. Avloppet fick vänta.

Vi fick ju överta bl.a. ett omfattande stenparti som Fastrarna vårdat ömt. I princip är det kvar

som vi fick det om än med vid det här laget mycket större buskar och träd. Det har krävt mycket underhåll under åren men det gör ju trädgårdar. Grannarna tog ner de stora granarna och allt fler tomter bebyggdes. 1974 växte vår familj med ännu en pojke och huset byggdes ut. (Vi var inspirerade av vår tid i USA och ville ner på marken så tillbygget är helt i markplan. Arkitekturen blev därefter.)

Vid det här laget gjorde namnet Sjöblick skäl för namnet igen och tillbygget tog vara på den mycket vackra utsikten. Stora fönster och mycket fin sikt mot Öresjö, 25 meter nedanför.

Vi tog över Fastrarnas hus och tomt och har förvaltat efter bästa förmåga. Här njuter vi dagligen av det vackra läget och den lugna omgivningen. Här har våra pojkar vuxit upp och här har de sina rötter och vi vår bas i livet.

Frufällan har vuxit i invånarantal. Det har blivit lite biltrafik men fortfarande är det en idyll.

20171127

Thorbjörn Svalander

TEXTILA FÖRTECKEN

Så hette en mycket givande temadag, som Textilmuseet med flera bjöd in till i september 2017 för att fira Kulturarvsdagen.

Trådräknarna från Mellerud

fick ta hand om en del av dagen och det gjorde de med den äran. Att återskapa ett mönster från en gammal gardinspillra, som prytt ett skafferifönster, är en spännande och för de flesta av oss rätt märklig idé. Två entusiastiska damer visade många vackra exempel på återvunna mönster och former, vackert och kärleksfullt presenterade. Allt var dessutom dokumenterat på bästa sätt.

Resan till Sverige via mönster, former och material

kallade Monica Hallén sin föreläsning om mönstervandringar och mönsterförvandlingar. Monica Hallén är vävare, formgivare och skribent och hennes bidrag till dagens program var det i mitt tycke roligaste och intressantaste.

Via Sidenvägen

Otaliga kulturyttringar har nått oss från Kina och Persien t ex via Sidenvägen. Vävda eller broderade mönster följde med på köpet. Eftersom unga kvinnor knappast hade några arbetsuppgifter i de familjer med god försörjning, som de tillhörde, fanns det gott om tid till att läsa, spela ett instrument eller brodera. Att åstadkomma en tulpan, ros eller iris kanske inte var så svårt, eftersom de fanns inom räckhåll, men hur i all världen avbildade man ett lejon, denna symbol för kraft och mod? Redan 400-600 f Kr fanns lejon på siden- vävnader i Kina och Syrien och ett och annat letade sig hit upp till Norden. Vi fick se många exempel på lejon, som inte var särskilt skräckinjagande eller "porträttlika", men riktigt roliga.

Våra versioner

Mönster och material har färdats över världen och alla har tagit till sig det som bäst passat. Man kan hitta tidiga kusiner till våra kurbitsar liksom bondmåleri, som bär spår från renässansen. Då man sydde sina underkläder för hand i linne, broderade man i svartstick i räknade

trådar med svart, tunt garn. Tekniken och bruket kom från Spanien, mycket sparsmakat och elegant.

I olika delar av landet har man haft sina specialiteter; I Skåne broderade man åkdynor med ylle på ylle, medan man i Halland och Västergötland ofta broderade med rosa eller rött bomullsgarn på återbrukad väv.

Inte godkända mönster

Somliga mönster var inte riktigt godkända. Man skulle helst inte använda randigt i två färger.

Det tillkom gycklare, narrar, tjänstefolk och senare fångar. Karmelitorden gjorde ett försök att på 1200-talet lägga till en randig detalj i sin dräkt. Det blev skandal, så den försvann. Vi minns väl alla de underbara foton från Gemensamhetsbadet i Mölle, som spreds i pressen runt 1910. De flesta hade randiga badkläder. Avogheten kanske berodde mera på den gemensamma badyran än på ränderna. Coco Chanel vågade sig på ränder, då hon sydde upp en tröja med inspiration ifrån sjömannens klädsel. Hon var mycket snygg i den och skapade ett nytt mode.

Alldeles nyligen dök en blå-viträndig barntröja upp i handeln. Den var försedd med en gul sheriffstjärna. Man kan naturligtvis undra om säljaren tänkt över huvud taget. Den försvann snabbt.

I dag färdas det mesta med ett knapptrycks hastighet och man kan hitta inspiration från hela världen utan att anstränga sig.

Wiviann Bergsten

EN VÄNGASON I NORDAMERIKA

Kyrkoherde emeritus Bo Adell utgav 2007 ett stencilerat häfte kallat *Såsom i Vänga*. Rickard Söderholm berättar om sitt liv som pensionär i Miami 1953-1966. Framställningen bygger på 30 brev som Söderholm skrev i Amerika till sina systrar i hemlandet.

Adell förmodar inledningsvis att de brev som ingår i sammanställningen och som han övertagit av sina föräldrar (Adells mor var Söderholms yngsta syster) är de enda som finns kvar av en omfattande korrespondens med föräldrahemmet och syskonkretsen. Materialet kan dock kompletteras med brev och meddelanden på kort som Rickard sände till sin äldre bror Hjalmar i Borås och som är bevarade fragmentariskt i brorsonen Stig Söderholms arkiv.

R. J. Söderholm (1880-1969). Foto taget i Chicago 1904.

Rickard Julius Söderholm föddes 1880 i lärarhemmet i Vänga, genomgick realskola i Uddevalla där hans äldsta syster upprätthöll en lärartjänst och studerade därefter vid tekniska skolan i Borås. Efter fullgjord värnplikttjänstgöring emigrerade han till Nordamerika 1903. Sin första tid i det nya landet arbetade han som ingenjör på olika platser i Texas, men fick senare en anställning vid Brockway Motor Company i Cortland, New York, där han sedan var verksam under större delen av sitt yrkesliv. 1911 gifte han sig med Alida Martina Löfdal som var född i Stockholm 1886.

R. Söderholm med hustrun Alida, nov. 1911. Lärarsonen från den västgötska landsbygden har etablerat sig som amerikansk medelklassman.

Som pensionär bosatte han sig i egen villa i Miami, Florida, och där skrev han de brev Adell studerat. Ett återkommande tema i korrespondensen är trädgårdsarbete. Han berättar för de trädgårdsintresserade systrarna om sin odling av exotiska grödor som mango, avokado, citron och apelsin. Men svåra stormar, "hurricanes", ödelägger ibland trädgården.

Han berättade också ofta om det behagliga klimatet i delstaten. Till sina systrar Hedvig och Sigrid som drev ett pensionat i Frufällan skrev han i december 1961 att "[d]et skulle vara nyttigt för er båda att stekas i solen och bada i oceanen, där vattnet ibland är varmare än luften beroende af Golfströmmen ej långt utanför".

Rickard meddelade ibland hälsobesvär. Framförallt gällde det ögonen, ett problem som delades av flera syskon och var ett arv efter fadern. I januari 1965 tvingades han för de dåliga ögonens skull sluta köra bil, vilket tidigare varit ett stort intresse. Han led även av en reumatisk muskelfeber som han ådragit sig under sin militärtjänstgöring, då han låg i tält på Fristad Hed.

I ett brev till "Käre Broder Hjalmar" i maj 1961 efter att brodern opererat ögonen uttrycker Rickard sin fascination över hur den svenska välfärden är ordnad. "Det låter otroligt", skriver han, "att det ej behövs särskild betalning till kirurg och läkare." Sådant var nämligen inte förhållandet i Amerika. Rickard ber sin bror undersöka

möjligheten att låta operera sig i Sverige under en hemresa till sommaren.

En fast punkt i tillvaron var som för många andra svenskamerikaner den lokala avdelningen av Vasa Order i Miami, liksom den lutherska kyrkan där. Rickard hade som uppgift att koka kaffe vid ordenssammankomsten, och hustrun Alida arrangerade stora middagar vid vilka hon bar en folkdräkt från Rättvik.

"Nästan som i en saga få vi i tidiga barnaår uppleva mötet med farbror Rickard", skriver Hjalmars tre barn 1973 i en krönika för den adelska släkttidningen Nya Karbidlampan. Särskilt minns de den trehjuliga motorcykel han hade med sig från det väldiga Amerika under ett av de tidiga besöken på 20-talet. "Hans nobla personlighet, hans kunnighet i sitt fack och allmänna bildning har på oss gjort ett djupt intryck", sammanfattar brorsbarnen farbroderns karaktär.

Makarna Söderholm reste åtskilliga gånger till Sverige för att besöka sina släktingar och se sig om i hemlandet. Efter pensioneringen blev Sverigeresorna tätare, eftersom han då fritt kunde disponera sin tid och kommunikationerna var förbättrade jämfört med förhållandena i ungdomen. Nu flög han över Atlanten, och i ovan nämnda brev till broder Hjalmar redogör Rickard för hur han och hustrun under vissa tider på året kan resa till rabatterat pris med National Airlines, vilket ökar möjligheterna att oftare återse hemlandet.

Rickards hus i Miami, juldagen 1951. På baksidan är skrivet: "Till Hjalmar och Anna. Taget i liten vinkel från gatan. T.h. är en kokospalm. Vi ha 6 i rad som vi planterade för 3 år sedan, då endast ½ met. höga men växa mycket hastigt. De komma längre fram att växa och bilda ett vackert skydd. Buskarna emellan är hibiskus".

Sedan hustrun gått bort efter många års lyckligt äktenskap 1962 följde en svår tid för Rickard. Han led av allvarliga sömnproblem som ibland drev honom ut på nattliga promenader i den tropiska värmen tillsammans med hunden Tippi. I oktober reste han ensam till Sverige och bodde en tid hos systrarna i deras villa, Sjöblick. Han trivdes inte alls med livet som ensamstående och gifte därför om sig med den infödda amerikan-skan Corinne Gyllsdorf i juni 1963. De besökte Sverige en gång tillsammans.

"De trettio breven ger oss en liten bild av hur Rickard och Alida inrättade sina liv som pensionärer i Miami", avslutar Adell sin genomgång. "Men man kan i breven också läsa om den starka samhörigheten som man kände med syskonen och släkten i Sverige. (...) Även om Rickard och Alida fann sig väl i U. S. A. och Miami gick hans tankar mycket ofta till systrarna i Sjöblick och hembygdens Vänga."

Oscar Söderholm

Olyckstillbud i Fristadstrakten

av Olof Rydin

Inledning

Vad är det för mening att visa bilder på en rad olyckstillbud? Skrivaren av dessa rader menar att bilderna faktiskt säger en hel del om hur det var i Fristad för ungefär 60 år sedan. Vi kan se hur vägarna var beskaffade, få glimtar av trafikmiljön och också se hur fordonen såg ut.

Samtliga bilder i denna artikel kommer från Bertil Rydins efterlämnade fotosamling.

Smäll i Duett

Oj, oj, oj vilket elände, två bilar har krockat mitt framför affärshuset i Fristad. Lite egendomligt är att vi ser inte mindre än fyra stycken Volvo Duett i denna ögonblicksbild! Dessutom står en Volkswagen pickup utanför Rörfirman.

Nästan mitt i bild, och med fronten mot kameran, står sotarmästare Börje Börjessons Volvo Duett från 1955. Bilen han så olyckligt stött ihop med är även det en Duett men av något senare årsmodell. På vägen flyter kylarvätska och åtminstone den ena av bilarna blev därmed obrukbar ett tag.

Gissningsvis ringde dock ingen av förarna 60037 till Fristad Bilverkstad utan promenerade kanske istället de få stegen dit för att få hjälp?

Fotografiet är intressant av flera orsaker, det visar hur korsningen såg ut, och var skyltad, innan vägen mot Vårgårda senare (år 1966) leddes under järnvägen. Vi kan också se att det i affärshuset gick att köpa både konfektyrer och färg samt, om man så ville, bli av med sin obekväma hårväxt hos frisörmästare Harry Therning. Ytterligare verksamheter i affärshuset var Fristads Rör och Helmer Johanssons blomsteraffär.

Två tillbud utanför Centralskolan

På bilden till vänster ser vi hur några herrar kämpar med att försöka vända tillbaka bilen på rätt köl igen. På baksidan av fotot står anteckningen *"fru A. har kört överstyr"*.

Det intressantaste med denna bild är kanske inte bilen utan själva vägbanan som här består av vått och halt grus och vattenpölar. Så här kunde vägen se ut innan den fick en permanentad beläggning. Kanske var det blöta och hala underlaget en avgörande orsak till att bilen hamnade på sida, ja förutom för hög hastighet förstås.

"Andersson har kört ikull..." Ja, så står det skrivet på negativet till denna bild! Bilen, som är en Volvo Amazon kombi, har lagt sig stadigt på taket. En trästolpe har blivit söndertrasad och smällen måste ha varit kraftig!

Händelsen inträffade i mitten av 1960-talet och här ser vi att vägen nu blivit belagd. Tänk att det ändå kunde gå så illa...

Ikullkörningen har skett precis utanför Centralskolan men sannolikt inte under skoltid, eftersom flera bilar parkerats inne på skolgården. Inga cyklar syns heller i skolans cykelställ.

Om det varit under skoltid misstänker skrivaren av dessa rader att överlärare Nils Windahl strax kommit ut och förpassat bilarna från skolgården. Windahl var nämligen en man med pondus som hade stor respekt med sig!

Inspektör i diket

Hälsovårdsinspektör Anders Lundgrens Volvo 444 från 1947 har råkat hamna i diket nära Ekeberg på vägen mot Fristads kyrka. Det stora solskyddet av plåt var ett extratillbehör som gjorde det lätt att känna igen den bilen.

Såväl Lundgren som bilen klarade sig bra, det enda som gick sönder var vänster dörrhandtag. Detta dörrhandtag sparades under många år av den lille pojke som vid den tiden bodde på Ekeberg. Bilen som stannat mitt på vägen, förmodligen för att erbjuda hjälp, är en Opel Caravan från 1959.

Orsaken till dikesvisiten har för länge sedan hamnat i glömskans arkiv men kanske fick Lundgren möte med en lastbil eller ett annat brett fordon, som han hastigt tvingades väja för?

Skrivarens minnesbild av Lundgren är att han var en lugn och trygg person vilket säkert var till nytta i rollen som inspektör. Det berättas att han vid ett besök i Tosseryd, hos Sigvard Berggren, mötte lejonet Simba öga mot öga. Lundgren fann för gott att söka skydd i sin bil och sade efteråt "det kan ingen veta vad en sån där kunde tagit sig till..."!

Austin på glid

Året är 1962, platsen är Sparsör och där står en bilintresserad pojke och ser ner på en Austin. Pojken är trots sitt stora intresse för bilar, ännu ovetande om att denna bilmodell, lite lätt vanvördigt, brukar kallas för "köttbulle" eller "slipsknut". Men var är motorhuven?

Det sades att denna Austin sedan transporterades direkt till tippen, vilket ju var synd på en sådan liten goding. Men hade det varit vinter kanske bilen istället blivit utkörd på Öresjös is vilket ju knappast hade varit bättre. Att köra ut dem på isen var förr ett sätt att bli av med gamla uttjänta bilar...

Ja, ibland sägs det ju att alla sätt är bra utom de dåliga...

Det har kört ihop sig i Frufällebacken

En februaridag 1958 har en lastbil kanat på sned i det slippriga väglaget och hamnat med fronten ner i diket. Under fyra timmar var vägen helt blockerad och hundratals fordon hamnade i de långa köer som uppstod.

Mycket nyfiket folk samlades och tittar på när bärgaren med hjälp av sina vajrar försöker dra upp ekipaget. De blev till slut tvungna att lägga stockar under lastbilens nedsjunkna framsparti.

Nejdå, lastbilen var inte härifrån utan kom från Skaraborgs län...

Bärgningsbilen är från Biltjänst i Borås, en gedigen Volvo med rötter i 1940-talet och av den modell som i folkmun brukar kallas för Rundnos.

Men, vad har lastbilen uppe backen för något högt på sitt flak??

Ambulans mot sopor...

En Volvo-ambulans tillhörig Älvsborgs läns Landsting har kört in i sopbilen. Ambulansen är från 1952 och byggd på Volvos robusta 800-chassi. Dessa bilar hade stora sexcylindriga sidoventils-motorer som var sega men drog en hel del "soppa".

På lastbilens flak ses de bastanta plåtsoptunnorna vars innehåll för det mesta bestod av nära nog fullständigt osorterat och kanske även oemballerat(?) skräp och sopor. Slutstationen för allt detta var tippen i Vänga. Skrivaren minns att man ofta sade om skräp och uttjanta ting, "detta får vi allt köra till Vänga..."

Hästar i diket

K. Å. Hultberg från Bredgården i Gingri har råkat få ner sin hästtransport i diket. Hästarna klarade sig med livet i behåll från denna händelse och kunde på egna ben lämna platsen.

Bilen, som är en Pontiac från 1947, stod stadigt kvar uppe på vägen. Dessa bilar var bastanta pjäser som vägde bortåt 2 ton.

Himmel och pannkaka...

Denna Opel av 1956 års modell kvaddades nedanför Borgstena kyrka. Säkert är att de som färdades i denna bil måste ha haft änglavakt. Säkerhetssealar skulle ju inte bli vanliga ännu på åtskilliga år.

Cykeln som ligger vid sidan av Opeln är säkerligen en Rex eftersom den har två smala parallella övre ramrör. Skolväskan på styret är av en för tiden högst vanlig modell.

VW på taket

Dessa bilder har märkningen "Fru B. har kört i diket".

Jo, nog har fru B. kört i diket alltid, hela bilen ligger ju upp och ner! Bilen är en Volkswagen 1200 från omkring 1950. De nyfikna åskådarna står förmodligen och studerar Ferdinand Porsches geniala konstruktion av torsionsfjädring, bärande centralrör och svansmotor med luftkyllning!

ISO 14001 -miljöcertifierad

*-symbolen
för ett
boende
med miljö-
tänkande!*

Fristadbostäder AB, Box 91, 513 21 Fristad Tel 033-22 25 50
Fax 033-22 25 55 E-post info@fribo.nu Hemsida www.fribo.nu

**C-Serien
STICKUGN**

**D-Serien
DÄCKUGN**

**S-Serien
MINISTICKUGN**

**Flexismart 2.0
KOMBIUGN**

**P-Serien
PIZZAUGN**

#bakamedsvebadahlen

Sveba Dahlen Group är en världsledande aktör inom utveckling och tillverkning av utrustning till bageriindustrin. Våra varumärken är Sveba Dahlen, Glimex och Vanimixer. Huvudkontoret är placerat i Sverige och våra produkter finns representerade i över 100 länder.
Läs mer på www.sveba-dahlen.com

SVEBA DAHLEN

Sveba Dahlen AB, www.sveba-dahlen.com
Tel 033 15 15 00, info@sveba-dahlen.se

FOTOTÄVLING!

”Ung i Fristad 2018”,
är temat för fototävlingen Olles Pokal som är ett led i att dokumentera nutid för framtida bruk inom
föreningen. Tävligen är öppen för alla förutom Borås Fotoklubb som är jury. Vinnaren får ära och
berömmelse och som om inte detta vore nog finns tre penningpriser,
1:a pris 500 kr, 2:a pris 200 kr och 3:dje pris 100 kr.

Vinnande bilder kommer att publiceras i Fristadsbygden där
även hedersomnämning kan komma att publiceras.

Första pristagaren får dessutom en inteckning i vandringspriset Olles Pokal.
Vi hoppas få många olika vinklingar på temat med spännande bilder som ger juryn ett svårt arbete.

Årets tävling pågår till 19 januari kl 19.00 år 2019.

För att delta behöver du information om hur bilderna skall redovisas samt övrig information om
tävligen. Informationen kan du få skriftligt av mig, Olle 0703234961,
eller också hämta dem på föreningens hemsida .

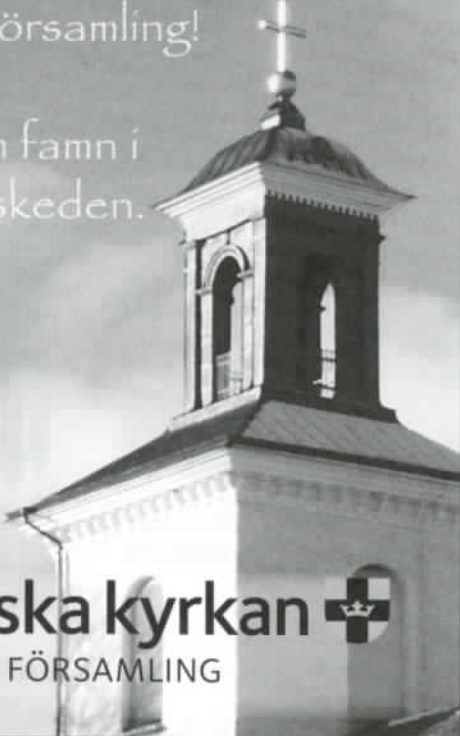
Ha Fristad i Fokus och börja fota redan idag.

Lycka till!

www.svenskakyrkan.se/fristad

Varmt välkommen till
Fristads församling!

En öppen famn i
livets alla skeden.

Svenska kyrkan
FRISTADS FÖRSAMLING

FRISTADS BIBLIOTEK

Välkommen till vårt fina bibliotek!

Här kan du botanisera bland böcker, tidskrifter och andra
medier, titta på utställningar i Galleri Glasverandan, använda våra
datorer eller logga in med egen dator på vårt WiFi. På vår hem-
sida eller Facebook får du information om babyrytmik, barnteater,
bokcirklar och andra aktiviteter som vi erbjuder.

Utställningar Galleri Glasverandan 2018

24/2 - 17/3	Susanne Nyholm - måleri
24/3 - 14/4	Lena Björkman - måleri och glas
21/4 - 12/5	Anders Wassélius - trähantverk
19/5 - 15/6	Konst ur gömmorna Lions Fristad
20/6 - 18/8	Sommarutställning av Fristads Hembygdsförening
25/8 - 15/9	Britta Arvidsson - canvas, vinyl, tryck
22/9 - 13/10	Agneta Holmqvist - måleri
20/10 - 10/11	Maria Hellsten Davidsson - akvarell, akryl
17/11 - 8/12	Maj Torstensson
och Kristina Kronberg Bartoli - måleri
14/12 - 12/1	Vävkursen på Fristads folkhögskola

Vernissage första utställningsdagen

bibliotek.boras.se/fristads-bibliotek

Fristads bibliotek

Gamla kyrkvägen 6, 513 33 Fristad
tel. 358809

Öppet: mån-tor 10-18, fre 10-17, lör 10-13
Andra tider under sommaren och storhelger.

Fotvårdskliniken i Fristad

Tärnavägen 6 • 513 33 Fristad, vårdcentralen
033-26 66 47

Medicinsk Fotterapeut
Eija Augustsson

Fotvård för alla, även remisser

**Hyr ditt eget kontor
mitt i Fristad centrum!**

Yoga Kloster

Sveriges första icke religiösa kloster

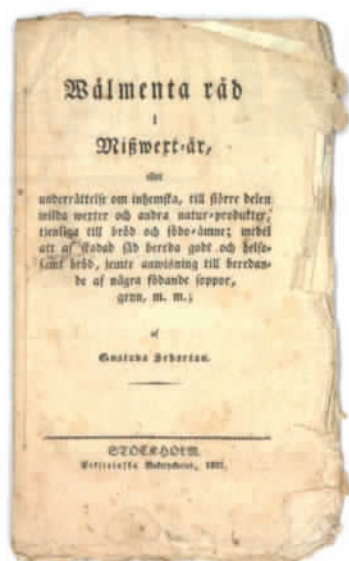

Avspänd närvaro, medkänsla, livsvisdom

www.yogakloster.se

BÄTTRE BRÖDLÖS ÄN RÅDLÖS

I mina bokhyllor hittade jag för ett tag sedan bland gamla böcker detta lilla häfte

Wälmenta råd i Misswextår eller underrättelse om inhemska, till större delen wilda wexter och andra natur-produkter; tienliga till bröd och födo-ämne; medel att af skadad säd bereda godt och helsosamt bröd, jemte anvisning till beredande jemte anvisning till beredande af några födande soppor, gryn, m. m.;

Skriven av Gustava Schartau och tryckt 1831 i Stockholm hos Ecksteinska Boktryckeriet.

I förordet talar hon om syftet med sitt häfte: Hon hoppas ”göra sina landsmän en redbar och medborglig tjenst med utgifwandet af detta lilla arbete. Det är en ur sakkunniga mäns skrifter tid efter annan gjord samling af rön och underrättelser för användandet af åtskilliga, till sin egenskap i allmänhet okända eller ringa aktade naturalster; hwilka dock behörigen beredda, gifwa en både sund och smaklig föda ----- våra trädgårdar och åkrar beswäras af ogräs, hwilket man snart sagdt fäfängt söker förstöra och utrota, ehuru en mängd af detsamma med fördel kan användas till en lika god som helsosam föda.

Av **kvickrot**, det besvärliga ogräset går det att baka bröd. Men ett slitgöra! Om man tvättar, torkar, mal och siktar rötterna får man ett gulaktigt mjöl, som luktar och smakar som malt ----- och för att göra degen mindre korrt, tillblandas litet sädesmjöl. Denna deg

kan äfwen syras och kryddas med salt och kummin; den jäser wäl, och ger ett godt och närande bröd.-Detta nödbröd, - kanske bäst av alla dertill föreslagna, - användes med fördel i åtskilliga sachsiska trakter under hungersnöden åren 1762 och 1770. Det kallas i Tyskland *Gesundheits-Brod*, och borde äfwen utom misswext brukas såwäl i anseende till rötternas helsosamma beskaffenhet, som deras särdeles god smak.

Gustava namnger en mängd växter:

Vit och gul näckros har rötter, som torkade ger ett bra mjöl. Den något bittra smaken minskas av kokning eller urvattning. De torkade rötterna går lätt att mala. --- En inwånare i guvernementet Astrakan har för denna upptäckt af ryska kejsaren erhållit en betydande belöning.

Vattenklöver behöver förberedas innan man bakar tunnbröd av mjölet. Rötterna ska grävas upp om våren innan bladen slår ut, hackas, torkas och malas och kokas en timma i vatten och lämnas att sjunka och därefter hälls vattnet av.

Maskros, lejon tand, mjölk tistel, smör blomster, haj tand m. m. Af rötterna beredes bröd; kokta äro de födande. Bladen nyttjas om våren till grönkål.

Brudbröd har rötter som liknar ärter. Roten har en angenäm lukt och en söt, något bitter smak och ger ett smakligt och närande bröd.

Gullwiva Gulwifwa (oxlägger, majblomster) *primula veris* wexer allmänt på ängar. Blommar om våren med gula hängande blommor. Bladen uppwexa alla vid roten, som låter med fördel använda sig till bröd, och, kokad på tjenligt sätt, ger ett gott födoämne.

Lavar

Islandsmossa smakar bittert och många procedurer behövs innan det går att använda vid bakning. Bl.a. använde man byklut, som sedan noga måste sköljas ur. Sedan torkning och malning. Allt detta var inte gjort i en handvändning.--- Genom tillsats av potäter blir brödet mera välsmakligt.

MINIUTSTÄLLNINGÅRET 2017 PÅ SKOGLID

Även under 2017 har Fristads hembygdssförening haft miniatutställningar i ett skåp med glasdörrar, placerat vid Skogslids entré nära restaurangen. Utställningarna har varit uppskattade! Många är intresserade av att ta del av dem, och förväntningarna brukar vara stora inför varje månadsskifte, när det ska bli ny utställning i skåpet.

Från utställningen Att samla växter, januari 2017.

Året började med en utställning om att samla växter, sammanställd av Annika och Olof Rydin. Floror, växtpress och herbarieark väckte nog minnen hos flera besökare! Sedan visade Roland Persson under februari gamla vykort från Fristad, från en tid då vykortet var mycket vanligare än idag. Inte kunde man ana att det har funnits så många fristadsmotiv förevigade på vykort! I mars återkom Annika och Olof Rydin med klippdockor, något som nog också många på Skogslid kunde känna igen från sin barndom. Eftersom påsken inföll under april, passade det under denna månad bra med en utställning på temat "Glad Påsk!" Då var skåpet fullt av tuppar och kycklingar, påskägg i olika storlekar, pappersbonader och påskkort m.m. och även dokumentation av olika påsktraditioner. Nästa månad blev det en utställning som visade rosor i olika former: broderade på dukar och kuddar, som dekoration

Fristads första järnvägsstation.
Denna var byggd i trä.
Bilden är troligen från 1890-talet.

Det första stationshuset i Fristad, från utställningen Järnvägen och stationerna, juni 2017.

vykortsutställningen fanns här flera motiv från Fristadsbygden som nu är borta, men som på detta sätt har blivit dokumenterade.

på porslin, rosor i keramik, bilder av rosor osv. Under juni visades gamla fotografier av järnvägen och i synnerhet järnvägsstationerna i vårt område, samlade av Ulf Smedbo. Liksom i

Andra halvårets första månad, då Sveriges landslag spelade i fotbolls-EM för damer, passade det bra att Roland Persson hade en utställning med allehanda

Lena Berglind och Roland Persson vid utställningen Fotbolls-VM 1958, juli

minnessaker från fotbolls-VM för herrar 1958, som spelades på olika orter i Sverige, bl.a. i Borås. Därefter, i augusti, var temat "Jag går och fiskar..." Jörgen Röllgårdh visade föremål, bilder och texter med anknytning till olika sorters fiske. Månaden därpå fick vi ta del av en samling av sparbössor med högst varierande utseende, som Magdalena Jacobsson ärvt efter sin make Lennart. Utställningen i oktober handlade om posten genom tiderna, och gjordes av två välkända ortsbör som arbetat i postens tjänst under många år, Birgitta Dahlqvist och Gudrun Sundin. Man fick t.ex. se bilder på lantbrevbärare från olika tider, och bli påmind om postsparbankboken, där märken för insatta belopp klistrades in. Följande månad ställde Anne-Marie Augustsson och Maj-Britt Eckerström ut en samling änglar. Året avslutades passande i julmånaden med att Sofia Skog visade julkrubbor av mycket skiftande slag.

Gudrun Sundin och Birgitta Dahlqvist vid sin utställning Posten genom tiderna, oktober 2017.

Stort tack till alla som bidragit till utställningarna under året! Nu fortsätter vi under 2018, och försöker som förut att ha stor variation på utställare, inriktning och utformning. Om du har något att visa eller bara någon idé om vad du skulle vilja se i en miniatutställning, hör gärna av dig till mig eller Lena Berglind! Du behöver inte ha gjort någon utställning tidigare, utan vi kan hjälpa till med vad som behövs, och kan också komplettera med material från annat håll. Det är både roligt och tacksamt att ställa ut på Skogslid!

Folke Thorburn

BILDER FRÅN VERKSAMHETEN 2017:

Bollarämnat. Foto: Sven-Åke Johansson.

Kulturstigsvandring Tingskällan. Foto: Sven-Åke Johansson.

Fristads Ungdomsorkester. Foto: Sven-Åke Johansson.

Informationstavla vid Lövsens såg. Foto: Sven-Åke Johansson

Kulturstigsvandring. Foto: Sven-Åke Johansson.

Stugorna. Foto: Lars Olof Johansson

Bottenplattan till turbinen, Björn Samuelsson med sin grävska. Foto: Sven-Åke Johansson.

Bollarämnat. Foto: Lars Olof Johansson

KONST OCH HANTVERK VID MÖLARP

Sommarsöndagarna vid Mölarps kvarn bjöd på varierande konst och hantverk.

Nationaldagen till ära hade några ovanliga fåglar landat vid Mölarp. Gunilla Carlsson från Ölsremma lärde oss hur en Muntergök, Havsskrika med flera ser ut när hon format dem i lera. Ett uppskattat inslag. En av Målarydarna är Gudrun Carlander från just Mollaryd! Hon gav prov på fina akvareller som föll besökarna i smaken.

Gertrud Johnsson, Fristad aktiv i Fristad hembygdsförening varvade mellan sina uppdrag i kaffeserveringen och som utställare i kvarnen i juli. Flera av hennes bilder fick nya ägare. Undertecknad Anne-Marie Åsbrink bevingade kvarnkammaren ännu en sommar i juli med bokmärken, skyddsänglar och änglakort.

Fristadkonstnären Jan-Owe Stappe gästade oss i augusti med sina tavlor. Yvonne Lindeblad, Bredared, lärare i Fristad kommunal, gör vackra smycken, som kom att smycka våra besökare denna augustisöndag.

Septemberutställningen kom att bli något utöver det vanliga, då det samtidigt var invigning av Lövåsens såg.

I kvarnen och kvarnkammaren bjöd paret Marie Dewoody och Maths Kärrstedt på akvareller, stickat och virkat. I Sandhult har de sitt boende och skapar verkstad. Här fanns mycket att beskåda och inhandla för frusen kropp och själ.

Det blev ännu en söndag i september med kaffeservering och som traditionen bjuder, pajer!

I kvarnen och kvarnkammaren en mixad utställargrupp, med hantverk från Borås med omnejd. Stickat- virkat- broderi- handgjorda kortljus och betonghantverk.

Skänkta vinster av vårens och sommarens utställare utgör stommen i Stora hantverkslotteriet vid advent.

Ett hjärtligt TACK!

Text och bild

Anne-Marie Åsbrink

” Melodifestival Loreen ”, träsnideri av Ulf Hillermyr Borås , utställare på Mölarpsdagen

Gudrun Carlander Mollaryd

Gunilla Carlsson Ölsremma

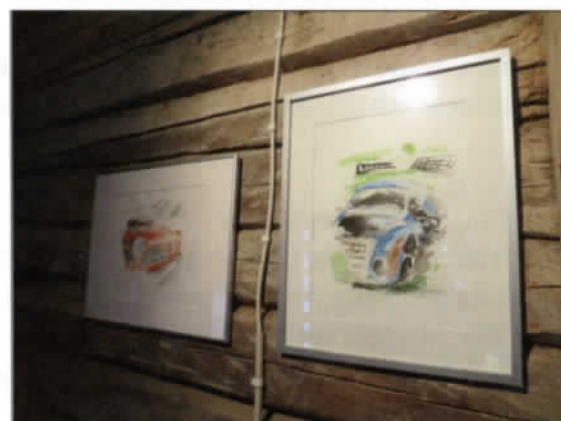
Britt-Marie Thörngren och Lena Wiksén

Sune Fridén fixar tipspromenad

Marie Dewoody och Maths Kärrstedt Sandhult

Yvonne Lindeblad Bredared

Mixad hantverksgrupp

SLÄKTEN LEVANDER

Ofta väcker namnet Frufällan uppmärksamhet. Tåtorten mellan Borås och Fristad uppstod med järnvägen, och en av de första som bodde där var överbanmästare Jakob Emanuel Levander. Mellan Fristad och Borås fanns den farliga allmänningsskogen Öreskog med de stora backarna ned mot Frufällan, "Buleboliera". Där huserade den ökände stortjuven Busa-Janne för flera hundra år sedan. Skogen blev sedan utskogsskiften till Längjums by i Fristad. En av gårdarna där hette Frugården och en gård hette Skinnaregården. I den sistnämnda gården bodde säkert en skinnare eller garvare, och den förstnämnda gården har troligen sitt namn efter Vår Fru, alltså jungfru Maria. De flesta gårdarna i Längjum tillhörde på medeltiden kyrkan. Gustav Vasa gjorde troligen en god affär, när han på 1500-talet lade ner församlingen och socknens egen kyrka och drog in gårdarna till kronan.

På 1800-talet skiftades utskogen på de olika gårdarna, och på Frugårdens fälla eller fälla anlades torpet Frufällan. På Skinnaregårdens mark anlades torpet Skinnfällan. Det låg ungefär mittemot den gamla järnvägsstationen i Frufällan. Torpet köptes av banmästare Jakob Emanuel Levander, som byggde om det till en mer påkostad bostad, som fick namnet Jakobsdal.

Jakob Emanuel Levander var född år 1822 i Norra Härene utanför Lidköping. Hans far var fanjunkare och hette Anders Fredrik Levander född 1794. Modern var av adlig börd, Anna Fredrika Ulfspärre af Broxvik född 1799. Hon var dotter till Erik Magnus Ulfspärre på Murrum, och släkten Ulfspärre har numret 9 på Riddarhuset, alltså en mycket gammal adelsläkt. Jakob och hans hustru Britta Andersdotter född 1824 i Råda arrenderade Kartegården vid Lidköping men 32 år gammal tog han anställning vid järnvägen, som då lovade mycket inför framtiden. Jakob blev banmästare i Alingsås. Där föddes barnen Erik Linus 1847, Frans Oscar 1849, Anton Reinhold 1851 och Gustaf Adolf 1859. När järnvägen mellan Borås och Herrljunga byggdes, var Levander arbetsledare.

Järnvägen mellan Borås och Herrljunga invig-

des 1863. År 1866 köpte Levander Skinnfällan i Fristad av handlanden C. B. Alsing, som hade ropat in den lilla gården på 1/16 mantal på exekutiv auktion, för gården hade utmätts för skulder, som den dåvarande ägaren hade. Köpeskillingen var 1.875 riksdaler riksmünt.

Överbanmästare Levander på Skinnfällan

Levander blev överbanmästare med ansvar för uppsyn över järnvägen. Patron Jean von Koch på Påtorp försökte en gång ta en genväg med häst och kärra på järnvägen men fick böta. Barnen växte upp och kom ut i världen. Sonen Frans Oscar gifte sig med Hilma Fredrika Lange och sysslade med affärer. Först arbetade han i trävaru- och kolonialvaruaffär. Sedan startade han agenturrörelse tillsammans med Edvard Wavrinsky. Men han var också uppfinnare och tog fram en apparat för tillverkning av luktfritt gödningsmedel med utgångsmaterialet latrin och senare sill. Av sillen utvanns olja och resten blev guano. Vid Lofoten byggdes en guanofabrik med torsk huvuden som råmaterial. Han intresserade sig för mångahanda, t. ex. ventilation och renhållning och titulerade sig som "privatkonsult". Han köpte ön Stora Varholmen utanför Göteborg och grundade där sillguanofabriken Clapton. Han hade också tankar på att där inrätta en anstalt för tuberkulossjuka barn. År 1880 gav han ut en "Vägvisare till Landtbruksmötet i Borås" med illustrationer av Jenny Nyström. Två år senare gav han ut en resehandbok och affärskalender med titeln "Jernvägslinjen Uddevalla-Vänersborg-Borås-Varberg". Där finns ingående beskrivningar av orterna längs järnvägen.

Sonen Gustaf Adolf blev handelsbokhållare i Fritsla men flyttade hem till Skinnfällan i början av 1880-talet. Han var intresserad jägare men dog av ett vådaskott i juni 1884. Troligen hade han en förbindelse med Alma Gerle från Kungshamn, som sedan i ett par år står som adoptivdotter hos Levanders på Jakobsdal. I bouppteckningen efter Gustaf Adolf Levander framträder en elegant ung man med guldring, guldur, flera jaktvapen, jaktstövlar, liggfjädervagn och en rikhaltig garderob. Alma Gerle flyttade sedan tillbaka till Kungshamn, gifte sig och fick 15 barn. Släkten Gerle har satt sin prägel på bygden med bl. a. målarskolan Gerlesborg.

Flera av Jakob Levanders ättlingar arbetade också vid järnvägen, bl. sonsonen Ernst, som var stationsskrivare och dennes son Gösta Lewander född 1905. En son till Gösta Lewander bor fortfarande kvar i Fristad.

Levanders spannmålmagasin och fond

På 1880-talet var Levander med i den kommitté, som skulle bygga ett nytt fattighus eller ålderdomshem. Han var intresserad av samhällsfrågor och tänkte på torpare och soldater, som hade stora familjer och små odlingar. Han hade planer på att bygga ett spannmålmagasin till nytta för folket. Järnvägen hade köpt en del av Längjums by och gårdarna Håstorps samfälliga grustag. Eftersom Levander hade bra kontakt med järnvägen, fick han bygga spannmålmagasinet där. Det låg mitt för banvaktstugan i Längjum och flyttades troligen, när järnvägen breddades till normalspår.

Den 2 februari 1899 skrev Levander ett testamente, där han säger, att det magasin han inrättat vid Stommen i Längjum skulle bli en stiftelse för framtiden. Lager, fordringar och inventarier ingick. Varje år skulle stiftelsen ge spannmål på kredit till torpare och soldater. Varje nyår skulle tio kronor tas ut av stiftelsens behållning och sättas in på sparbank eller annan dylik inrättning till förmån för det första barnet som föddes av torpare eller soldater. Efter trettio år fick det lyftas av detta barn. Vid denna tid var Levander 77 år gammal, och år 1905 dog han. Vid bouppteckningen värderades spannmålmagasinet med lager och inventarier till knappt 200 kronor. Magasinet hade 1904 monterats ned och uppfördes igen i Borgstena i hörnet av väg 183 och gamla Tämtavägen.

År 1922 utgjorde stiftelsens tillgångar nära 500 kronor och en magasinsbyggnad värd 50 kronor. Det fanns inte längre några personer med behov av spannmål på kredit och knappast några torpare eller soldater. Levanders fond slogs senare ihop med andra fonder, och en del av medlen användes till tryckningskostnader för Gustaf Thulins bok "Torpen i Fristads socken".

Tegelbruket vid Skalle

Jakob Emanuel Levander tog mot slutet av 1800-talet över ett tegelbruk vid Skalle i Fristad, grundat av P. G. Andersson på Lövås. Det fanns inte mindre än tre tegelbruk i Fristad och

Sparsör. Förutom vid Skalle hade August Larsson tegelbruk vid Slättäng och Aron Larsson från Längjum vid "bruket" i Sparsör. Där fanns också en krog. Lera hämtades i lerdammen vid Viskans utlopp och användes som råvara. Det berättas, att Levander hämtade lera med oxe och vagn och fraktade leran till tegelbruket vid Skalle. Där brändes tegel. Sedan sattes oxen och vagnen och teglet på en tom järnvägsvagn, som rullade ner till Levanders bostad Skinnfällan. Senare forslades lera och tegel på prämar på Öresjö.

År 1904 flyttade Jakob Levander från Skinnfällan till Herrljunga. Därifrån kom hans andra hustru Anna Stina Nilsdotter. Hon var 30 år yngre än hans första fru Brita, som dog 1893. Han dog i Herrljunga år 1905 83 år gammal.

F.O. Levanders beskrivning av järnvägen Fristad – Borås

"Nu återstår af vägen till Borås blott 1,2 mil, och denna vägbit har otvifvelaktigt att uppvisa de mest natursköna utsigterna under resan. De första tre tiondelarna från Fristad bär det oupphörligt nedåt i en lutning af 1 på 100, ett litet stycke till och med 1 på 80. Banan framgår genom skogsmark. Fristads skolhus synes till venster. Straxt derpå passeras en uthuggning i skogen, och längst fram uti densamma, också på venstra sidan, visar sig en vacker, stilfull villa af sten i en lummig ekdunge. Den heter Löfåsen och tillhör Snickerifabrikören P. G. Andersson, äfven egare af det till höger belägna Tegelbruket. Inom kort glesnar och upphör barrskogen, till höger utbreder sig Öresjö med sin ansenliga vattenspegel och de väldiga bergshöjderna der bortom. Bantåget öfvergår på en präktig bro ån Viskan, strax innan den utfaller i sjön, och ånghvisslan signalerar ankomsten till Sparsörs anhaltstation. Strax förut passeras till höger en kolossal bautasten, som i sin mån vittnar derom, att det tidigt brutits bygd i dessa trakter. Till venster ligger Tegelbruket och Slättäng med en egendomlig mangårdsbyggnad, prydd med ett slags torn (eges af Hr Aug. Larson). Litet längre upp i backarna finns ett ställe med det betecknande namnet Paradis (arrenderat af kaptenen Williamsson.)

Sparsörs vackra egendom med dithörande

tegelbruk tillhör Riksdagsfullmäktige P. G. Sandberg i Mörlanda. Familjer från den närbelägna staden pläga vanligen slå sig ned på sommarnöje härute. Banans omgifningar blifva härifrån alltmera pittoreska. Till höger har man fortfarande det djupblå vattnet, till venster resa sig de skogskransade bergen allt högre och närmare sig samtidigt alltmera sjön, så att utrymmet för jernvägen blifver allt trängre. Snart stoppas den hittills skarpa farten, och tåget framglider helt sakta genom en trång passage, som blifvit utsprängd i kanten af det höga öfverhängande berget, hvilket förut stupat nästan lodrätt ner mot sjön. Ingenjörsvetenskapen har här firat en vacker seger. Så alldeles utan fara var det emellertid icke att leda jernvägen genom detta pass, ty det lärer någon gång hända under tjällossningen om våren, att en och annan sten lossnar deruppe på höjden och ramlar ner på banan. Strax till höger om spåret ligger ett dylikt nedrasat block af kolossala dimensioner. Med den noggranna försigtighet, som alltid här iakttogs, torde dock numera faran vara liten eller ingen.

Med ökad fart brusar tåget vidare och öfvergår snart landsvägen vid Skinnfällan, ett litet vackert beläget ställe till höger, som eges af Öfverbanmästare Jacob Emanuel Levander. Något längre bort på samma sida ligger Jutagärde, med en hög rödmålad manbyggnad. Mitt emot uppe i berget till venster om banan visas än i dag "Gyltas grotta", ehuru man ej är fullt säker, om det är den rätta, enär en dylik med samma namn äfven finnes på vestra sidan af Öresjö. Strax bortom Jutagärde ligger ånyo en anhaltstation. Då den passerats närmar man sig snart den utomordentligt vackert belägna egendomen Skogsryd, tillhörig ortens riksdagsman brukspatron C. G. Otterberg. Man måste emellertid skynda sig att taga det ståtliga flaggprydda corps-de-logiet i betraktande, ty då bortskymmes det plötsligt af en djup bergskärning, hvarigenom banan stryker fram. Då denna passerats, utkommer tåget på en mycket hög bank, "Räfsrydsbanken", den ansenligaste på hela linien i afseende på både höjd och längd, och djupt nere vid dess fot går landsvägen, som dock snart viker af åt vester och förlorar sig i en backe åt Sjöbo till. Man ser nu för sista gången Öresjö, som hela vägen från Sparsör allt som oftast skymtat fram mellan träden. Tåget har

nu en lång och skarp stigning att arbeta sig upp för, och når slutligen den högsta punkten vid Sjöbomosse, som är den sista anhaltstationen på linien. I närheten men utom synhåll ligger den täcka egendomen Sjöbo tillhörig Regementsskrifvaren L. Ph. Medin, djupt nere i Viskans dalgång och alldeles på stranden af denna å, som härstädes, sedan den nyss förut lemnat Öresjö, är ganska ansenlig."

Ann-Britt Boman

NAR MUSIKA SPELTE REVELJEN

Trrrrrr.....am

Vära di skutta sum stölla ur sängera,
glömde bå böxer å stöfla å kängera,
ut genom dörra sum myrer ur stacken,
lyddes å glodde i skocka på backen!
"Men va i hundan? Va ä dä för nåt?"
Allri di hört tocken ljufveli låt!

Men köpperalen, han saka dedärninga,
grina så smått åt den dumma bevärninga,
"Dä ä musika, dä kan I la tänka!
Dä ä trompeter å trummer som blänka.
I ä så förvetna, pajka!" – Nä si!
Allri di sitt nåe sånt i si ti!

Summa di hang dar som flöger i fönstera,
unnra å häpna för alla di könstera!
"Si, secken granner juvel som går före!
Si såén pekar mä kröcka uppföre!
Tocka Er, pajka! Di kummer haråt!"
Allri di hört tocken ljufveli låt!

"Si så di fingrar å tapplar på donera!
Hör så di blåser å pustar på tonera!
Nä si så tjocka di blir uti kinna!
Hurs va di hverflar, di könstie penna!
Dä ä la trommera! Si secken en,
dä va en skråe å si tocka ben!"

Summa di tej å va änna förskurrade,
blia å gapa; å summa di hurrade.
"Tjo! Dä va rolit! Nä si så dä luser!
Spelar så grant, så en änna sum ruser!
Nu ä di här! Nä nu schvänger di å;
vi går la mä, men i takt sa dä gå!"

Nu sa en tro di va sturska, marserade
atter musika mä tramp å hoverade,
höll sek i jamte di små trommepajka,
dä va la rolit å lustit, kan vajta.
"Dä var rent jäkklit, va takta går bra!
Tocket dä sulle för jamnan en ha!"

Så va di mä hela linja å gapade,
blia å glodde, så nästan di tapade
öje ur höfvet, å nar som musika
tösstna å geck, så geck pajka tellika.
"Dä va då nået te roa sek åt!"
Allri di hört tocken ljufveli låt!

Olle i Grinn
K. A. Rignell 1898

KARL ALFRED RIGNELL

Karl Alfred Rignell var född 1871 och blev officer 1891. Samma år kom han till Älvsborgs regemente och var där till 1898, då han blev löjtnant vid generalstaben. Han var chef för Älvsborgs regemente 1920-1927 med överstes grad. Under pseudonymen "Olle i Grinn" skrev han skildringar på landsmål från Fristad Hed och även kompositioner för sång och regementsmusik. Han avled 1946.

BRUD & FESTMODE

Brud, bal & Festklänningar
Öppet: Tor & fre: 11-19, Lör: 9-14
Stora vägen 23, 513 34 Fristad
Tel. 033-26 00 06 • www.liselle.se

GESTALTER PÅ FRISTAD HED

Kyrkogårdarna vid våra kyrkor är kulturhistoria. Där kan vi möta människor som levt i bygden för längesedan. I ett samarbete mellan Fristads hembygdsförening och Fristads församling har en grupp försökt gestalta personer, som levt här i Fristad i dramatiserade kyrkogårdsvandringar. I år blir det femte gången torsdagen den 23 augusti. Temat är i år Kommunikation.

År 2017 hade vi Fristad Hed som tema. Följande personer medverkade:

Den siste rusthållaren Anders Eriksson från Håstorp och Längjum - Olof Stensson

Kapten Martin Williamsson från Skabo i Varnum och Paradis - Sten Björkman

Johanna Andreasdotter, marketenterska och torpare på Johannelund i Längjum
- Agneta Stappe

Trumslagare Johan Blomgren, legendarisk trumslagare med två medaljer - Olof Stensson

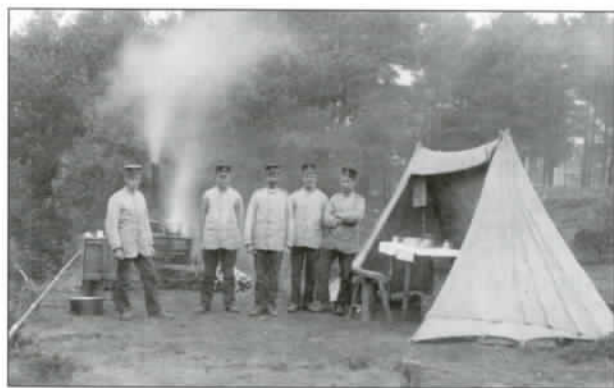

Trumslagare Blomgren under Asklanda Östergård.

Prosten Elias Theodor Sundler, präst i Fristad i 40 år - Jörgen Röllgårdh

Ida Pettersson, "Ida på Hotellet",
känd fristadprofil i 40 år - Ann-Britt Boman

Vi spelade musik från Fristad Hed, inspelad på tidstrogna instrument av Jan Rydbäck m.fl. och delvis komponerad av den kände och uppskattade musikediktören Albert Löfgren. Innan vi gick ut på kyrkogårdsvandringen serverade vi svagdricka och skorpor inne i kyrkan. Det skulle påminna om marketenterskorna i stånden på Heden.

Officerskockar på Fristad hed.

Fässingen

De sju häradernas kulturhistoriska förening har sedan mitten av 1900-talet gett ut en årsbok och i år var temat "Den indelte soldaten". En kommitté under ledning av Gunnar Toresson har skrivit om den indelte knekten ur olika aspekter, och då har Fristad Hed spelat en stor roll. Heden var ju övningsplats för Älvsborgs regemente från 1797 till 1914, då soldaterna avtågade till Borås. År 1998 lades regementet ner, men fortfarande finns Älvsborgs regementes kamratförening med Lars Barry Rehn som ordförande. Han medverkar i boken med flera artiklar om soldatens vardag. Vår äldsta soldatinstruktion är från 1769. Den säger att "soldater bör vara oförskräckta, trogne, nyktra och litet högfärdiga". Soldaten ska vidare hålla torpet vid makt och väl plantera jordpäron eller potatis. Han ska fly lättja som föder sjukdom och elände och visa sig snygg och proper vid kyrkparaden. Det kan noteras, att potatisen hade introducerats redan då, och man säger, att soldaterna förde med sig nymodigheten från kriget i Pommern i mitten av 1700-talet.

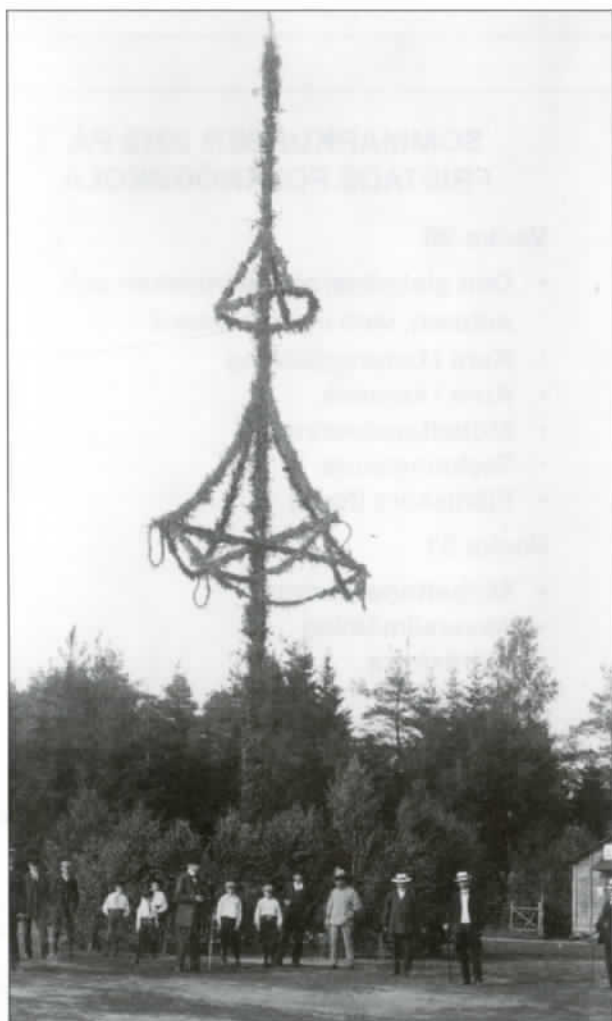
Musiken har stor betydelse i Fristad, delvis beroende på traditionerna från regementet och Fristad Hed. Där fanns vid sekelskiftet en ung officer vid namn Karl Alfred Rignell. Han skrev dikter på dialekt under signaturen Olle i Grinn. En dikt heter: "I koket".

"Kocka geck i hvita böxer,
sum va uschlia te se,
för nar en sa vara kökser
blir en lorti mä beske.

Pajka va dä likså knekta;
inga brådska va la dar:
i exisa legger vekta
på te qvecker va – men har

va dä slut mä disseplina,
krokir rögg å krumma ben,
stöfla di va inte fina,
näfven den va inte ren;"

Edor Josefsson skriver om soldater och soldattorp i Vänga socken. Där fanns sju soldattorp,

Uppställning framför midsommarstången.

Välansade soldater poserar.

nr 1171 – 1175 och 1192 – 1193. Lars Hult från Vängtorp Larsgården dog 1816 vid grävning av Göta kanal, bara 36 år gammal. Soldater kommenderades inte bara ut i krig utan beordrades också att delta i fredliga arbeten som byggandet av Trollhätte kanal och Göta kanal. På Fristad Hed fanns på 1800-talet ibland skomakaren Johannes Persson Schiver från Vänga. Om honom berättas många historier, t. ex. när han klättrade upp i midsommarstången, troligen flaggstången på Heden, för att hämta ner silkesduken i toppen.

Mathållningen vid regementsheden och sjukvården är andra områden som behandlas. När tandläkaren kom till Heden kunde det hända, att han drog ut alla tänder på knektarna och satte in lösgommar av guttaperka. Då slapp man all tandvärk! Fristad Hed har haft stor betydelse för Fristad, och det kan vi läsa om i Klas Olofssons "Minnen från Fristad Hed".

"Dock nu äro hornen och pukorna tysta,
och flickorna härstädes slutgiltigt kyssta".

Ann-Britt Boman

MekoPartner

BILVERKSTAD

Fri lånebil vid service!

Kröklingsvägen 22, 513 50 Sparsör
073-383 45 19

AB Fristad Bleck & Plåtslageri

Trumslagar Blomgrens väg 8
513 33 Fristad • info@fbop.se
Tel: 0733-89 83 48 • www.fbop.se

SPA VILLAN

Telefon: 033-21 00 99

Ljungagårdens Allehanda

Antik - Kuriosa - Vintage

Öppettider: se hemsidan
www.ljungagardensallehanda.se
070-2002561

Visningslokal vid Fristad torg!
Öppet 1:a lördagen i månaden
10-14. Samt tisdagar 16-19

HOTCOOL°
INSTALLATION & SERVICE
0733-610789 www.hotcool.se

SOMMARKURSER 2018 PÅ FRISTADS FOLKHÖGSKOLA

Vecka 26

- Den globaliserade människan och naturen, vem äger makten?
- Kurs i betonggjutning
- Kurs i keramik
- Möbelpetsering
- Teckningskurs
- Fjärilskurs (forts)

Vecka 31

- Möbelpetsering
- Akvarellmålning
- Fjärilskurs
- Vedic Art
- Fjärilskurs för nybörjare

Kostnad inkl. fika/lunch/fika: 3000:- för 5 dagar,
2400:- för 4 dagar, möbelpetsering 3500:- (mindre grupp)
Logi: 550:- per natt (inkl. frukost och kvällsmat)

För mer info och anmälan: www.fristads.fhsk.se

Nyman Motor

Servar och reparerar alla
bilmärken på marknaden.

Nu även försäljning av däck!

Öppettider 08.00-17.00
Lunchstängt 12.00-13.00

Adress: Skalle 513 35 Fristad, Tel: 033-26 66 50

City

ICA

Samma låga priser i alla fyra butiker

Knalleland, Centrum, Brämhult och Fristad

*När minnet av
någon blir
minnen för livet*

Jourtelefon dygnet runt!

033-20 20 44

Brämhults
BEGRAVNINGSBYRÅ

Källbäckstrydsgatan 9B
www.bramhultsbegravningsbyra.se

Välkommen på upptäcktsfärd!

Hos oss hittar du antikviteter från svunnen tid och loppisföremål från igår. Även köp (hämning) av dödsbon och delar av hem.

Kontant
betaln.
F-skatt

Följ skylt Mölarps Kvam • Tel 0707-204066

CDé Redovisning

Carina Dahlén
Tel: 033-26 69 28

*Allt inom bokföring och
dataredovisning*

FRISTADKONSULT AB

RIKSTÄCKANDE
PROGRAMVARULEVERANTÖR
FÖR TEKNISK FÖRVALTNING.
STORAVÄGEN 31, 513 33 FRISTAD

FRISTADS HYVLERI AB

Listverk och Paneler
Öppettider: måndag - fredag 7.00 - 17.00
lördagar stängt
Telefon 033-26 03 73

BRÖDERNA KARLSSONS SNICKERI

Tillverkar fönster och dörrar mm på beställning.

Toppsjön Ulricehamn, vid gamla R40
Tel. 0703 268133

Idé tryck
Tryck och brodyr på textil
Tel. 26 97 00

Telefon 033-26 05 99
070-57 40 142
Öppet: Tisd-onsd-torsd 15-18

fristads
blomsteraffär
BLOMMOR • TRÄDGÅRD • INREDNING • BINDERIER

Öppet Vard. 9-18, Lör. 9-16, Sön. 10-16
www.fristadsblomsteraffar.se

Anna-Karin

Ryberg Redovisningskonsult

Telefon: 0707-72 28 67

E-post: ak@akryberg.se

Total EL

i Fristad AB

Mattias Welander

0706-987070

FRISTÄKLIPPET

- Drop in -

Må-On 8.30-17.30

Lunch 12.00-14.00

Välkomna!

Fristad Torg, Tel. 26 03 17

ATG • TIPS • POST

BILTVÄTT

TEL. 26 04 00

OKQ8

Fristad Värme & Sanitet AB

FRISTAD • Telefon 0703-26 16 97

Vatten-, Värme-, Sanitära
INSTALLATIONER

VERKTYGSBODEN
www.verktygsboden.se

Garageport med öppnare
Art.nr 70140

Garageport White panel med öppnare
240x195 cm. En välisolerad garageport
med dubbelt skensystem för montage även
vid låg takhöjd. Liggande panel av modernt
snitt, patenterat fingerklämskydd. Levereras
komplett med tysk portmotor och två
handsändare. Lågst innetakshöjd 220 cm.

Webbshop verktygsboden.se

Ordertelefon 033-20 26 50

GITARRATELJÉN

Verkstad o butik
för gitarr,
fiol o bas mm.

tel. 0703-26 81 33
hemsida gitarrateljen.se

Ingenjörssfirma

Åke Brunnegård

Stora Vägen 31
513 33 FRISTAD, SWEDEN
Telefon 033-26 01 55
Produktritningar

Visst växer jobben på träd. Det ser vi varje dag. Skogen är livsviktig för välbefindandet i vårt avlånga land. För att hålla industrierna igång behöver vi bra timmer, och tänker... att det som är bra för skogen, är bra för skogsägaren och för Sverige.

Därför gör VIDA
gott i skogen.

VIDA BORGSTENA | TEL. 0472-439 10 | WWW.VIDA.SE

Stor sortering!

Bädd-
soffor
•
Sängar

KLOKT

Ett besök
hos oss
lönar sig
alltid!

Soffgrupper
•
Furumöbler

Sparsörs Möbelfabrik

Tel. 033-26 02 58. ÖPPET: Månd. 10.00-18.00.

Tisd-Fred. 14.00-18.00. Lörd. 10.00-13.00.

Vi finns där du finns. Nära
din vardag och verklighet.

Carina Larsson

Ann-Christine Johansson

Madeleine Wollin

Handelsbanken

Fristadstorget, Fristad 033-16 64 00, handelsbanken.se/fristad

Byggtjänst i Borås AB

Värlagaregatan 1C, 507 30 Brämhult

Mobil: 0705-25 71 00

Hemsida: www.byggtjanstboras.se

E-post: byggtjanstboras@telia.com

FRIGYM

KOM SOM DU ÄR

Stora Vägen 31 | 513 33 FRISTAD

info@frigym.se | 033-21 07 00

www.frigym.se

Fristad
Fasad & Bläster

VÅRA TJÄNSTER

- Blästring
- Stationär blästring, industrilackering
- Fasadrenovering
- Murning
- Kakel och plattsättning
- Egna byggnadsställningar

Kontakta oss

Trumslagare Blomgrens väg 6, 513 33 Fristad
0705-13 63 09 • www.fristadfasad.se

MITT KLIPPERI

HÅR & SOL

Tel. 033-21 00 90

Besöksadress: Torget i Fristad

För andra är Sjuhäradsbygden
en liten del av Sverige.

För oss betyder den allt!

Sparbanken Sjuhärad

UTPLANTERINGSVÄXTER I STOR SORTERING EGEN ODLING - HÖG KVALITET

*Lövas
Blommet*

Tel. 033-26 16 26

ÖPPET: VARDAG 9-18 • LÖRDAG 9-13 • SÖNDAG 10-14

DÄCK-HANDLA

hos
DÄCK-
SPECIALISTEN
på orten

**ROLANDS
DÄCKSERVICE AB**

FRISTAD
Tel. 26 14 89

Vi bygger på samverkan

FRISTAD BYGG

Vi bygger på samverkan

Tel. 033-23 75 30, Fax 033-23 75 40
E-post: abfb@fristadbygg.se
www.fristadbygg.se

**ÖPPET: Månd.-fred. 7-18
Lörd. 9-13**

FRISTAD BYGGVAROR

Askvägen, Fristad,
Tel. 033-444 888, Fax 033-444 889
www.fristadbyggvaror.se

*Vi servar och reparerar alla
transport- och personbilar
med bibehållen nybilsgaranti*

AB Fristad Bilverkstad

Tel. 033-26 00 37

FRISTADS HEMBYGDSFÖRENING PROGRAM FÖR ÅR 2018

Fre 9 mars

Fredagsmys i prästgården kl. 17.00

Anmäl Dig gärna till Karina Ek tel. 0732-29 46 24 senast dagen förut.

To 12 april

Fagning eller vårstädning på Asklandaängen kl. 17.30. Ta gärna med kaffe och kratta!

Fre 13 april

Fredagsmys i prästgården kl. 17.00.

Anmäl Dig gärna till Karina Ek tel. 0732-29 46 24 senast dagen förut.

Lö 14 april

Bollarännet vid Mölarps kvarn kl. 13.30 – 17.00. Tipspromenad. Servering.

Må 30 april

Valborgsmässofirande. Skogslid 17.30.

Sö 6 maj

Vandring på Kulturstigen. Samling vid Folkhögskolans parkering kl. 14.00. Museet öppet 12.00 – 15.00.

Sö 20 maj

Mölarpsdagen kl. 10.00.

Borås Spelmanslag kl. 11.00.

Utställningar. Hantverkare. Tipspromenad. Servering. Lotterier.

Ons 6 juni

Nationaldagen vid Mölarp. Blomstervandring kl. 13.00. Kaffeservering kl. 11.00 – 16.00. Konst- och hantverksutställning. Musik av Fristads Underhållningsorkester och tal kl. 14.00.

Ons 13 juni

Kvällsutflykt till Vänga Hembygdsförening. Leif Josefsson visar muséet i ladan och vi dricker kaffe där. Ann-Britt Boman visar vapenhuset med stockar som växte på 900-talet och berättar om stavkyrkan. Vi samlas vid stationen kl. 18.00 och samåker i egna bilar.

Sö 17 juni

Kaffe och våfflor i stugorna 13.00 – 16.00.

20 juni - 20 augusti

Utställning om Fristads Hembygdsförening i Glasverandan på biblioteket.

Sö 1 juli

Kaffe och våfflor i Mölarps kvarn 11.00 – 16.00. Tipspromenad. Konst- och hantverksutställning.

Sö 8 juli

Kaffe och våfflor i stugorna 13.00 – 16.00.

Sö 22 juli

Kaffe och våfflor i hembygdsstugorna 13.00 – 16.00.

Lö 4 augusti

Slätter på Asklandaängen kl. 10.00

Sö 5 augusti

Kaffe och våfflor i Mölarps kvarn kl. 11.00 – 16.00. Tipspromenad. Konst- och hantverksutställning.

Sö 12 augusti

Friluftsgudstjänst vid Mölarp kl. 15.00.

Fristads Hembygdsförening bjuder på kaffe.

Lö 18 augusti

Resa till Änglagårdsmark och Årås med Lennart Wasling och till Habo med omnejd. Lunch på Mullsjö folkhögskola Eftermiddagskaffe i hembygdsparken Habo med utställning av veteranarbetsfordon. Avresa från stationen kl. 8.00. Anmälan till Ann-Britt Boman tel 26 19 21 senast 13 augusti. Återbud senast 12 augusti. I annat fall debiteras halva avgiften.

To 23 augusti

Dramatiserad kyrkogårdsvandring 18.30 i och vid Fristads kyrka.

Sö 2 september

Sågdag vid Lövåsens såg. Alf i Härna med häst. Teater om folk i Fristad av dramagruppen för kyrkogårdsvandringar. Konst- och hantverksutställning. Kulturvandring på kyrkstigen kl. 12.00. Kaffeservering och pajer 11.00 – 16.00. Tipspromenad. Kolbullar.

Må 22 oktober

Inlämning av vinster till Lellemarten. Asklandaskolan kl. 17.00.

Fre 9 november

Fredagsmys i prästgården kl. 17.00.

Anmäl Dig gärna till Karina Ek tel. 0732-29 46 24 senast dagen förut.

Må 26 november

Vi gör lingonriskransar till Lellemarten i Asklandaskolans slöjdsal kl. 17.00.

Lö 1 december

Lellemarten kl. 10.00.

2019

Ons 9 januari

Lellemartenträff i Skogslids samlingssal kl. 19.00
Anmälan till Britt-Marie Törngren tel. 26 92 84 före den 7 januari.

Ti 19 februari

Årsmöte i folkhögskolans högtidssal kl. 19.00.

STYRELSEN FÖR FRISTADS HEMBYGDSFÖRENING 2018

e-post birgitta.fristad@telia.com
 svenake.fristad@telia.com

hemsida

www.hembygd.se/fristads-hembygdsforening

Ordf.	Ann-Britt Boman	0739-436175
V.ordf.	Sven-Åke Johansson	0702-275442
Kassör	Göran Bördin	0728-443003
Skr	Britt-Marie Johansson	0703-055442
	Jennie Gahnström	0733-738464
	Sune Fridén	0709-688948
	Lars-Olof Johansson	0703-234961
	Björn Samuelsson	0705-392900
	Karina Ek	0732-294624
Suppl.	Jan-Olof Johansson	0703-193833

Kommittén för Mölarps kvarn, Klockarebolet och Ekalyckan

Sam.k styr.	Sune Fridén	269653
	Alf-Rune Sandberg	0705-180953
	Peter Lindström	261000
	Nils Karlsson	261582
	Kenth Andersson	269372
Sam.k	Hans Andersson	0768-271306
	Östen Börjesson	261274
	Bertil Svensson	261330
	Jan-Olof Johansson	0703-193833
	Olof Stensson	0705-284304
	Roger Andreasson	269270
	Lars Larsson	261519
	Lars-Erik Larsson	0739-693928
	Anne-Marie Åsbrink	260065
	Kjell Fridén	261362
	Hans Råberg	0761-465681
	Anders Persson	0737-871854
	Lars-Olof Johansson	0703-234961
	Arne Grandin	0736-228081
	Leif Asp	0705-265526
	Håkan Magnusson	269111
	Lars-Olof Johansson	0703-234961
	Bo Backström	0702-316990
Såggrupp	Leif Lorén	0768-313257
Såggrupp	Börje Andersson	0703-668854
Såggrupp	Björn Samuelsson	0705-392900
Trädgård	Stig Fridén	0730-865582
Trädgård	Birgitta Brissman	0733-269297
Trädgård	Ann-Gerd Lönn	0737-275465

Redaktionskommitté

Sam.k	Birgit Gustafsson	0703-920250
	Ann-Britt Boman	0739-436175
	Wiviann Bergsten	0768-644165
	Olof Stensson	0705-284304
	Anna Stensson	210107

Lellemartenkommitté

Sam.k	Britt-Marie Törngren	269284
	Maj Börjesson	261274
	Gunnel Sandelin	0730-489616
	Gertrud Johnsson	260759
	Gunilla Persson	0730-720346

Kaffekommitté

Sam.k styr.	Karina Ek	0732-294624
	Britt-Marie Törngren	0722-469284
	Margareta Andersson	0768-271306
	Anita Andreasson	0737-272270
	Siv Samuelsson	0705-269240
	Agneta Andersson	0708-540537
	Ann-Britt Persson	0736-293010
	Maria Standar	103529
	Lisbeth Allard	0705-798589
	Lena Wiksén	0703-586931
	Kerstin Sandberg	269418
	Inger Riley	269366
	Gertrud Johnsson	260759
	Inger Kvarnstedt	0731-808384
	Arja Junno	0705-246558

Arkivkommitté

	Ann-Britt Boman	261921
	Sven-Åke Johansson	0702-275442
	Olof Rydin	269832
	Mayvor Råberg	0761-465681
	Bengt Fridén	0705-366910,
		247056

EFTERLYSNING!

Önskar låna foto på taxibilar från Fristadstrakten
(bilen behöver inte vara huvudmotiv).

Olof Rydin, Tunstigen 4, 513 50 Sparsör
033-269832, olof.rydin@swipnet.se

BILDER FRÅN VERKSAMHETEN 2017:

Bollarännet.

Foto: Lars Olof Johansson

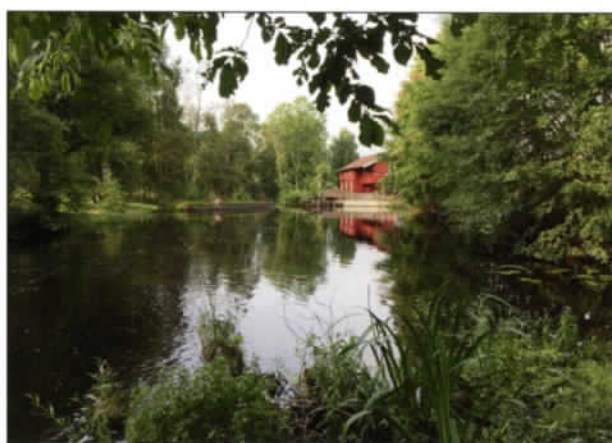
Kitas med kolbullar.

Foto: Lars Olof Johansson

Lellemarten.

Foto: Lars Olof Johansson

Kvarndammen.

Foto: Lars Olof Johansson

Ångbåt och sportbil.

Foto: Lars Olof Johansson

Betongplatta gjuts till WC.

Foto: Lars Olof Johansson

Lorén utanför sågen.

Foto: Lars Olof Johansson

Skolmuséet.

Foto: Lars Olof Johansson